

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ**

На правах рукопису
УДК 373.5:91:371.134

**ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО
НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Галузь знань	01 – Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014.07 – Середня освіта (Географія)
Освітня програма	Географія

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки 4 курсу
Романів Марини Миколаївни

Науковий керівник:
Удовиченко Вікторія Віталіївна
доктор географічних наук,
професор кафедри фізичної географії та геоекології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	5
1.1. Історико-педагогічні передумови виникнення та використання особистісно-орієнтованого підходу до навчання як дидактичний складник.....	5
1.2. Поняттєво-глосаріальний апарат дослідження.....	9
1.3. Психолого-педагогічні засади використання особистісно-орієнтованого підходу у навчанні географії здобувачів загальної середньої освіти.....	13
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	21
2.1. Особливості використання особистісно-орієнтованого підходу у контексті моделювання уроків Нової української школи	21
2.2. Специфіка реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання географії здобувачів базової середньої освіти.....	24
2.3. Особистісно-орієнтований підхід до навчання у контексті пропедевтики профілізації.....	30
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	355
3.1. Організаційно-функціональна модель використання особистісно-орієнтованого підходу щодо навчання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти	355
3.2. Конструктор уроків географії з використанням особистісно-орієнтованого підходу до навчання.....	39
3.3. Методичне обґрунтування специфіки використання особистісно-орієнтованого підходу до навчання географії здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти	455
ВИСНОВКИ.....	600
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	633
ДОДАТКИ	744

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах реформування української освіти відповідно до положень Нової української школи особливого значення набуває особистісно орієнтований підхід до навчання. Він відповідає провідній меті сучасної освіти – формуванню гармонійно розвиненої, самостійної, відповідальної особистості, здатної до критичного мислення, співпраці та адаптації в динамічному суспільстві. Такий підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей, потреб, інтересів та освітніх можливостей кожного учня.

Навчання географії, як шкільного предмета, що формує просторову уяву, екологічну свідомість, світоглядні орієнтири та соціально-економічну грамотність, має значний потенціал для реалізації особистісно орієнтованого підходу. Однак на практиці все ще далеко не всі педагоги використовують сучасні дидактичні стратегії, що сприяють активному залученню здобувачів освіти до навчального процесу, індивідуалізації навчання та розвитку мотивації.

З огляду на це, дослідження теоретичних засад і практичних аспектів застосування особистісно орієнтованого підходу у навчанні географії в закладах загальної середньої освіти є актуальним та відповідає сучасним потребам педагогічної теорії і практики. Результати такого дослідження сприятимуть підвищенню ефективності освітнього процесу, розвитку професійної компетентності вчителів географії та забезпеченню якості географічної освіти у закладах загальної середньої освіти.

Мета. Метою роботи розкрити сутність теоретичних та практичних аспектів, педагогічних умов використання особистісно-орієнтованого підходу до навчання географії здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти з метою підвищення мотивації до навчання, розвитку пізнавального інтересу, формування ключових компетентностей та забезпечення індивідуального прогресу кожного учня.

Завдання. Для досягнення мети за необхідне вбачалося розв'язання наступних завдань:

- схарактеризувати історико-педагогічні передумови виникнення, розвитку та використання особистісно-орієнтованого підходу;
- сформулювати поняттєво-глосаріальний апарат;
- проаналізувати психолого-педагогічні засади використання особистісно-орієнтованого підходу у навчанні географії здобувачів загальної середньої освіти;
- визначити особливості та специфіку використання особистісно-орієнтованого підходу;
- надати приклад конструктора уроків географії з використанням особистісно-орієнтованого підходу до навчання.

Об'єктом дослідження є процес навчання географії у закладах загальної середньої освіти. *Предметом* виступають педагогічні умови, форми, методи та прийоми реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання географії здобувачів освіти.

Методологічна основа роботи. У роботі використані загальнонаукові (термінологічний, системний, структурний, історичний, спостереження) і спеціальні (наприклад, графічного представлення отриманих результатів) методи дослідження.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові і методичні джерела з проблематики, що розглядається.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

1.1. Історико-педагогічні передумови виникнення та використання особистісно-орієнтованого підходу до навчання як дидактичний складник

Історично концепція особистісно-орієнтованого навчання набрала публічності та широкого розвитку в 90-ті роки ХХ ст. Перші згадки про неї датуються 60-ми роками минулого століття. Так, відомі науковці К. Роджерс, А. Маслоу та В. Франкл стверджували, що повноцінне навчання може бути організоване лише в результаті забезпечення умов для розкриття дитиною своєї унікальності та становлення її самосвідомості, що у свою чергу сприятиме самовизначенню, самореалізації та самоствердженню [42].

У сучасних умовах гуманізації та демократизації освітньо-виховного процесу набули поширення ідеї особистісно-орієнтованого навчання. Основним завданням такого підходу є забезпечення оптимальних умов для розвитку індивідуальних пізнавально-творчих здібностей здобувачів освіти, максимальний вияв та використання суб'єктивного досвіду кожного, а також допомога особистості у пізнанні себе, самовизначенні та самореалізації в життєвому просторі.

Попри те, що термін «особистісно-орієнтоване навчання» з'явився у вітчизняній та зарубіжній педагогіці відносно нещодавно, його коріння сягає глибоких витоків людської культури.

Особистісний підхід в освіті визначається як гуманістичний «механізм» спілкування педагога з учнем. До гуманізму та визнання дитини як особистості закликали педагоги-класики педагогічної думки, зокрема Ж.-Ж. Руссо, К.Д. Ушинський, М. Монтесорі тощо, а також це продовжують робити сучасні педагоги-новатори.

Запропонована Ж.-Ж. Руссо система природного та вільного виховання передбачала здійснення виховання відповідно до природи самої дитини та її вікових особливостей. Така система має бути спрямована на розвиток у дітей ціннісних якостей, виявлення інтересів і здібностей. На думку Ж.-Ж. Руссо, природним правом людини є свобода, тому дитина має бути вільною у виборі змісту навчального матеріалу та методів навчання [24].

У працях інших зарубіжних педагогів ХІХ століття, таких як І.Г. Песталоцці та А. Дістервега, значне місце займає питання ставлення до дитини, її природних особливостей та нахилів. Так, І.Г. Песталоцці вважав, що виховання буде природовідповідним тільки тоді, коли воно сприятиме розвитку закладених у природі дитини потенційних внутрішніх сил [82].

Внесок А. Дістервега у розробку принципу природовідповідності полягав не тільки у визнанні індивідуальних особливостей дитини, але й у розкритті ролі задатків у розвитку особистості. Крім того, педагог акцентував увагу на необхідності гармонійного розвитку індивідуальних задатків дитини за допомогою наукових знань психології, педагогіки, антропології та фізіології [4].

Відомий український філософ та просвітник Григорій Сковорода був одним із перших в українській педагогіці, хто наголошував на важливості врахування у навчанні та вихованні природних уподобань дітей, їхніх нахилів та здібностей. Він закликав розвивати те, що закладено у людині природою, стверджуючи, що «учитель – не вихователь, а тільки служитель природи» [44, с. 33].

Особливою глибиною відрізняються дидактичні погляди К.Д. Ушинського. Він наполегливо закликав всебічно вивчати в процесі навчання і виховання психологічні і вікові особливості розвитку учня. Також К.Д. Ушинський стверджував, що педагогові необхідно опанувати знання основних законів людської природи і вміти застосовувати їх у кожному конкретному випадку [60].

Прикладом моделі особистісно-орієнтованого підходу у навчанні та вихованні можна назвати методику М. Монтесорі. У центрі цієї моделі лежать три основні принципи: виховання має бути вільним, індивідуальним і базуватися

на даних спостережень за дитиною. Вона виступала проти єдиних навчальних програм, які, на її думку, не дозволяють дитині просуватися власним темпом і реалізовувати свої інтереси [24].

Аналізуючи історико-педагогічні джерела інформації, слід зазначити те, що визнання педагогами минулого індивідуальних особливостей дитини, врахування їх під час вибору мети, завдань, засобів навчання і виховання є основою особистісно-орієнтованого навчання [24, 42, 44, 60].

Сьогодні проблема особистісно-орієнтованої освіти знаходить відображення у працях багатьох відомих вчених, серед яких І.Д. Бех [1], Є.В. Бондаревська [3], В.В. Рибалка [55], В.В., І.С. Якіманська [65] та інші.

Так, Є.В. Бондаревська визначає особистісно-орієнтовану освіту як таку, що спрямована на потреби підростаючого покоління, та яка вирішує проблеми його розвитку та підтримки. Головною особливістю її концепції є визнання учня активним учасником навчально-виховного процесу, здатним здійснити на нього суттєвий вплив, перебудувати його відповідно до потреб особистості, її інтересів та цілей саморозвитку [3].

За І.Д. Бехом, особистісно-орієнтоване виховання передбачає формування і розвиток у дитини таких особистісних цінностей, які здатні виконувати функцію вищого критерію для орієнтації індивіда у світі й опори для особистісного самовизначення [1].

На думку І.С. Якіманської, в основі особистісно-орієнтованого навчання лежить визнання індивідуальності, самобутності та самодостатності кожної дитини. Її розвиток не повинен відбуватися як «колективного суб'єкта», а перш за все як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом [24].

Згідно парадигми особистісно-орієнтованої освіти, особистість завжди повинна розглядатися як ціль, а не як засіб. Якості особистості не повинні «задаватися» вчителем або викладачем відповідно до існуючих нормативів, оскільки вони закладені природою як потенціал особистісного саморозвитку. Тобто, головною діючою одиницею освітнього процесу є діалогічна цілісність,

суб'єкт-суб'єктна взаємодія її учасників. Це вимагає кардинальної зміни мети та ціннісних орієнтацій навчального процесу, оновлення змістового компоненту освіти, його гуманізації й демократизації, перебудови технології та зміни методики діяльності педагога, розширення в ній технології співробітництва, коригування характеру навчально-пізнавальної діяльності учнів і студентів як суб'єктів навчально-виховного процесу [24].

Згідно теорії особистості С. Рубінштейна [59], суть особистості виявляється у здатності обирати певну позицію. Головна ідея концепції передбачає створення умов для повноцінного вияву і розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу. Освіта, орієнтована на особистість, досягає своєї мети такою мірою, у якій створює ситуацію життєвих смислів, сил її саморозвитку. Вияву особистісних здібностей в освітньому процесі сприяють спеціально створені особистісно-орієнтовані ситуації (навчальні, пізнавальні, життєві), які ґрунтуються на ідеї реалізації особистісного потенціалу учнів [78].

Особистісно-орієнтоване навчання значно перевищує традиційну освітню модель, оскільки спрямоване на організацію навчального процесу, який відповідає структурі особистості учня. Воно не лише сприяє засвоєнню знань і навичок, а й формує особистість загалом.

Мета такого навчання полягає у наступному [17]:

- оцінювання рівня інтелектуального розвитку, пізнавальних можливостей, інтересів та життєвого досвіду кожного учня для їх подальшого вдосконалення в процесі навчання;
- формування позитивної мотивації до пізнавальної діяльності, сприяння самопізнанню, самореалізації та самовдосконаленню;
- розвиток навичок адаптації до змін та саморегуляції.

Аналіз особливостей пізнавальної діяльності та емоційної сфери учнів з особливими освітніми потребами дає змогу найбільш точно підібрати методи роботи та спрогнозувати очікувані результати. Це залежить від вирішення низки

психолого-педагогічних питань, ключовим з яких є співвідношення навчання і розвитку з урахування індивідуальних особливостей кожного учні (Додаток А).

Для виявлення індивідуальності та суб'єктивного досвіду кожної дитини в освітньому процесі застосовується систематичне психолого-педагогічне спостереження, результати якого фіксуються в щоденнику особистісного розвитку, а згодом узагальнюються та аналізуються [85].

1.2. Поняттєво-глосаріальний апарат дослідження

Розгляд суті і змісту особистісно-орієнтованого підходу не можливий без аналізу суті низки понять (за допомогою яких він визначається), без вивчення конкретних явищ освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти, що означаються цими поняттями. Розглянемо їх зміст та зосередимося на сутності.

1. Особистісно-орієнтований підхід – це такий підхід, де на перше місце ставиться особистість дитини, її самобутність, самоцінність. При цьому суб'єктний досвід кожного учня спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти [8].

Особистісно-орієнтований підхід це – цілеспрямований, планомірний, спеціально організований педагогічний прогрес, направлений на розвиток учня, який має особливі освітні потреби, становлення його як особистості з урахуванням його індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей [16].

2. Особистісний підхід – один із найважливіших у психолого-педагогічній науці, що передбачає створення активного освітньо-виховного середовища та облік своєрідності індивідуальності в розвитку і саморозвитку. Відомий психолог К.К. Платонов вважав, що особистісний підхід – це індивідуальний підхід до людини, як до особистості, з розумінням її як системи, що визначає всі інші психічні явища [79].

3. Суб'єктивний досвід. Під даним поняттям розуміють досвід життєдіяльності, набутий дитиною до школи в конкретних умовах родини, навколишнього середовища, в процесі сприймання та розуміння нею світу людей і

речей. Суб'єктний досвід називають особистим, індивідуальним, життєвим, стихійним тощо [71].

4. Індивідуальність. У підході Г. Герта, відомому з його філософських і педагогічних праць, індивідуальність іноді помилково зводили до унікальності, приписуючи її лише окремим «обраним» особам. Проте вчений заперечував таке розуміння, наголошуючи, що індивідуальність – це унікальний, неповторний прояв загальних рис, який відрізняє одну людину від іншої [13, с. 13]. Г. Герт підкреслював, що індивідуальність полягає саме в особливому вияві спільного, а не в чомусь винятковому чи надмірному [61].

5. Індивідуальний підхід – це організація навчального процесу, при якій форми, методи, способи та засоби навчання підбираються з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, їхнього рівня підготовки та навчальних здібностей. Даний підхід базується на розумінні викладачем особистих характеристик, нахилів та інтересів учнів. Індивідуальне навчання має забезпечувати ефективну роботу учнів протягом усього періоду їхнього навчання в закладі загальної середньої освіти.

6. Диференційований підхід – це специфічний підхід вчителя до окремих груп або окремих учнів, який передбачає організацію роботи з ними на основі різного за змістом, обсягом і складністю матеріалу (в межах тих самих навчальних програм) з урахуванням схожих особистих характеристик [22].

7. Креативність. Л. Петришин визначає креативність як особистісну властивість, яка містить комплекс індивідуальних і професійних якостей людини, що виявляються у творчому мисленні, здібностях, уміннях, навичках, знаннях та окремих видах практичної креативної діяльності [45]. П. Сергієнко визначив креативність як багатовимірне явище, що синтезує в собі інтелектуальні пізнавальні процеси й особистісні якості [5]. На нашу думку, найбільш вичерпним є визначення креативності, що запропонувала М.А. Шкабаріна. Вона розглядає креативність як цілісну характеристику особистості, що поєднує взаємопов'язані моральні, вольові, інтелектуальні та емоційні якості, які, залежно від зовнішніх

(середовище) і внутрішніх (мотивація) факторів та ступеня їх прояву, визначають здатність людини до творчої діяльності, створення оригінальних продуктів, вираження власної індивідуальності, а також розв'язання проблем і суперечностей [5].

8. Креативний підхід. Л.В. Кондрашова інтерпретує це визначення як методологічну орієнтацію освітнього процесу, що спрямована на розвиток в учнів/студентів потреби в новизні та нестандартному вирішенні завдань та стимулює креативні здібності, сприяючи як засвоєнню навчального матеріалу, так і його творчому відтворенню [25].

В.В. Іванова підкреслює, що креативний підхід у навчанні створює умови для формування в майбутніх фахівців системи знань і навичок їх практичного застосування у професійній діяльності. Це пов'язано з освоєнням нових технологій, методик і видів фахової роботи, що сприяє ефективному розв'язанню професійних завдань [5].

9. Навчально-виховний процес – це взаємодія педагогів і вихованців у закладах освіти, під час якої реалізуються цілі освіти і виховання [81].

10. Географічна освіта – це система викладання загальних та спеціальних географічних знань, природних закономірностей, формування умінь і навичок для використання в повсякденному житті та професійній діяльності географів, фахівців наук про Землю та інших прикладних і суміжних дисциплін у закладах вищої, середньої, дошкільної, позашкільної та післядипломної освіти України [6].

11. Самореалізація – це процес втілення особистістю своїх наявних здібностей в життя з метою самоствердження [62]. Даний феномен носить значною мірою практично-утилітарний характер, підпорядковується зовнішнім впливам і може відбуватися в егоцентричному напрямку з домінуванням утилітарних цілей над духовними, а в освітній діяльності, як мета, повинен стосуватися особистості в певних конкретних контекстах, підпорядковуючись загальному процесу самоактуалізації [62].

12. Інтерактивні методи навчання спрямовані на активне залучення учнів до пізнавальної діяльності. Серед них – дискусії, робота в групах, рольові ігри, кейс-методи та інші, що забезпечують активну взаємодію між учнями та вчителем [66].

13. Гуманізація освіти – це такий напрям, який передбачає побудову освітнього процесу на основі цінностей людяності та поваги до кожної особистості. Вона сприяє формуванню в учнів толерантного ставлення до різноманітності, розвиткові емпатії та здатності до самоконтролю [32].

14. Мотивація – це інтереси, потреби, прагнення, емоції, переконання, ідеали, установки, які спонукають учня до діяльності. Навчальна мотивація – це загальна назва процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння знань, що залежить від рівня сформованості мотивації учіння школярів; це – бажання, прагнення вчитися [15].

15. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія – це взаємодія, в якій учень і вчитель діють «на рівних», а учень стає активним учасником освітнього процесу, відповідальним за власне навчання, а не лише об'єктом впливу вчителя [10].

16. Когнітивні стилі – це індивідуальні особливості мислення, які визначають те, як людина сприймає, обробляє та використовує інформацію [56].

17. Майстер клас – це форма навчального процесу, при якій відбувається передача практичного досвіду від викладача до учнів [67].

18. Особливі освітні потреби – це потреби в умовах, необхідних для оптимальної реалізації актуальних і потенційних можливостей (когнітивних, енергетичних і емоційно-вольових, включаючи мотиваційні), які може проявити в процесі навчання дитина з вадами розвитку [77].

19. Компетентність – це інтегроване поєднання знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей та особистих якостей, які необхідні для ефективної діяльності в різних сферах життя. Компетентнісний підхід передбачає не лише засвоєння учнями окремих предметів, а й розвиток їхніх загальних і предметних компетентностей, які є універсальними та можуть бути використані у різних життєвих ситуаціях [72].

20. Пропедевтика – (грец. Propaideio – Я про це попереджую) – це скорочений виклад будь-якої науки в систематизованому вигляді, тобто підготовчий, вступний курс в будь-яку науку, попередній відносно глибшого і детального огляд/вивчення відповідної дисципліни [68].

Розглянувши сутність ключових термінів та понять, варто зауважити, що особистісно-орієнтований підхід є багатогранним. Кожне поняття (рис. 1) підкреслює різні аспекти освітньої діяльності, що спрямована на розвиток індивідуальності, креативності, мотивації та компетентності учнів. Особлива увага при цьому приділяється значенню суб'єкт-суб'єктної взаємодії, інтерактивних методів навчання та гуманізації освіти як інструментів, що забезпечують ефективний і гармонійний навчальний процес.

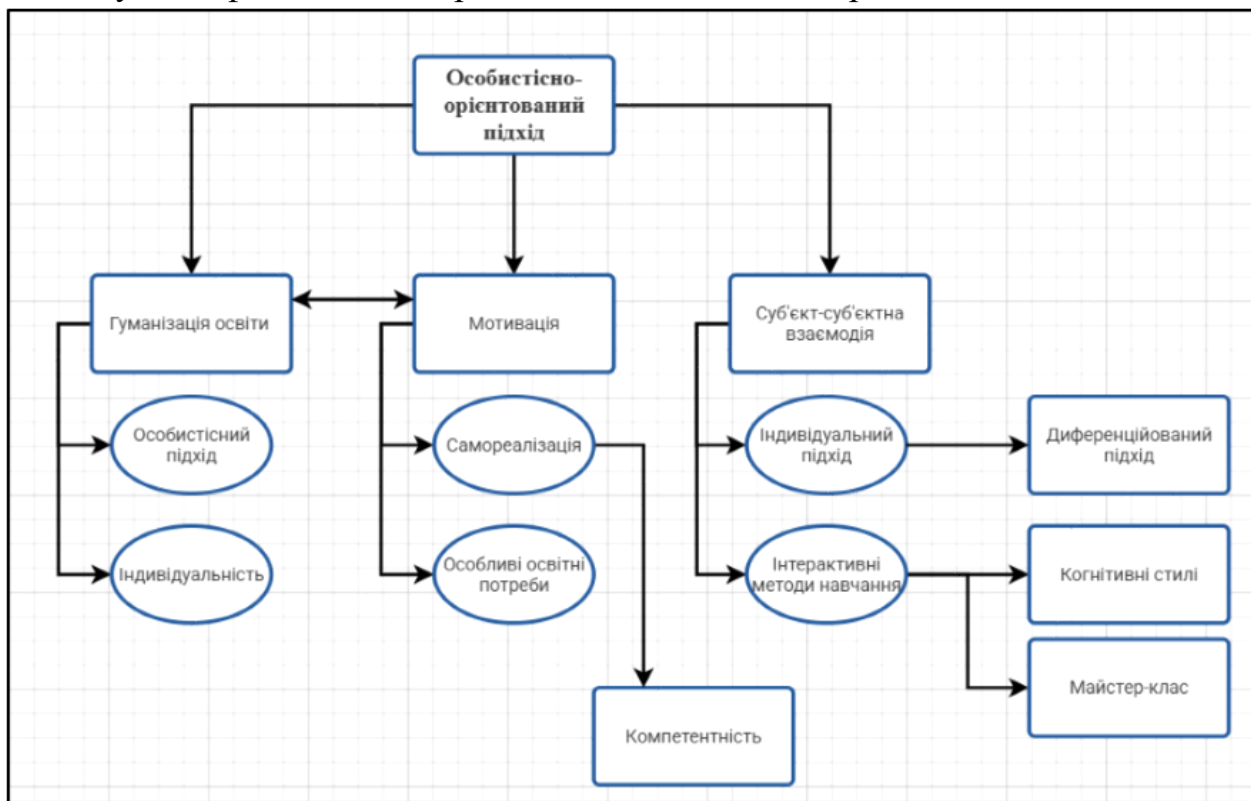

Рис. 1. Система понятійно-термінологічного апарату дослідження
(укладено автором)

1.3. Психолого-педагогічні засади використання особистісно-орієнтованого підходу у навчанні географії здобувачів загальної середньої освіти

Проблема особистісно-орієнтованого навчання є однією з ключових у сучасних психолого-педагогічних теоріях. Концепція цього підходу почала

формування ще в 60-х роках ХХ століття в працях психологів К. Роджерса [74] та А. Маслоу [70], які наголошували на важливості розкриття унікального «Я» кожної людини, розвитку її потенціалу, самосвідомості, а також досягнення особистісно значущого і соціально цінного самовизначення, самореалізації та самоутвердження [14].

У психолого-педагогічній літературі особистісно-орієнтоване навчання базується на теорії діяльності, згідно з якою засвоєння знань і способів діяльності відбувається через власну активність індивіда та сприяє як формуванню здібностей, так і розвитку функцій особистості. С. Гончаренко, розкриваючи поняття «гуманізації освіти», зазначає, що гуманна освіта – це освіта, що орієнтована на особистість, яка визнає її найвищою соціальною цінністю [46, с. 399].

Практична реалізація особистісно-орієнтованого навчання можлива за умови створення розвивального середовища, яке включає відповідний зміст, організаційні форми, методи, засоби та суб'єкт-суб'єктну взаємодію. Таке середовище ставить учня в центр навчального процесу, сприяючи розвитку його інтелектуального, творчого й духовного потенціалу, індивідуальності, емоційно-вольових якостей, мислення, загальної культури, а також формуванню навичок самостійної діяльності, професійного самовизначення та адаптації до динамічного ринку праці.

За словами О. Бондаревської, успішний перехід до особистісно-орієнтованого навчання залежить від учителя, зокрема від його мотивації, загальної та педагогічної культури, а також особистих якостей. Педагог має відповідати певним вимогам: цінувати культуру й творчість, дотримуватися гуманної педагогічної позиції, створювати та постійно вдосконалювати культурно-емоційне й предметно-розвивальне освітнє середовище, уміти працювати зі змістом навчання, володіти різноманітними педагогічними технологіями та спрямовувати їх на розвиток учнів [22].

Одним із головних напрямків розбудови національної системи освіти на сучасному етапі існування нашої країни є гуманізація навчально-виховного процесу. В основу цього процесу покладено ідеї гуманістичної психології, яка в центр навчально-виховного процесу становить учня, його розвиток, прагнення реалізувати свої здібності, можливості стати джерелом тих позитивних змін, які з ним відбуваються. Реалізація цього принципу в навчально-виховному процесі передбачає його докорінні зміни. Сьогодні вже неможливо розглядати виховання як процес суворо регламентований, як недодачу готових норм, форм поведінки, цінностей від вихователя до вихованця. Виховний процес розглядається психологами як спільний пошук учителем і учнями моральних принципів, особистісних смислів і смислових установок, й вироблення на цій основі власних моральних цінностей, співвіднесених з цінностями суспільства.

Психологічним об'єктом виховання, як відомо, є мотиваційно-ціннісна сфера особистості, центром якої є її «гуманістичне ядро». Під гуманістичним ядром особистості психолог О.О. Бодальов розуміє «сукупність відносно стійких психологічних властивостей особистості, інтегруючих систему її поглядів на інших людей, і на саму себе, емоційне ставлення до інших людей і до себе, і характерну для неї поведінку, коли об'єктом її стають як інші люди, так і сама особистість» [58, с. 38].

Гуманність особистості, таким чином, це певна психологічна властивість, у якій проявляється система ставлення особистості до інших людей і до самої себе, до всього живого. Гуманність проявляється в доброзичливості, повазі до інших, турботливості про них, доброті, терпимості здатності співчувати іншим людям. Психологічна сутність цієї властивості полягає в тому, що інша людина виступає для особистості як цінність.

Психологічні умови формування гуманності такі ж, як і інших якостей. Вони полягають у єдності знання, переживання та практичної дії (рис. 2). Але їх здійснення має свої особливості тому, що не можна примусити бути гуманним. Сформованість окремих компонентів цієї тріади залежатиме, насамперед, від

того, чи будуть самі виховні впливи йти з боку сім'ї, дитячої гри, педагогів, суспільства, та чи будуть вони гуманними чи ні. Щоб зростати гуманною, дитина змалечку повинна мати досвід гуманного ставлення до неї й свого гуманного ставлення до інших. Гуманне ставлення до дитини, як психологічна умова її нормального особистісного розвитку, має велике значення в будь-якому віці, але найбільш важливу роль воно відіграє у роки шкільного навчання, коли має місце інтенсивний процес формування моральних і соціальних установок, моральної самосвідомості. Це вимагає від педагогів здійснення перебудови своїх стосунків з учнями, відмови від морально дисциплінарної моделі навчання, яка орієнтується лише на засвоєнні дитиною навчального матеріалу, і переходу до реалізації особистісно-орієнтованої моделі навчання, що ґрунтується на співробітництві вчителя й учня, і є орієнтованою на особистісний розвиток дитини.

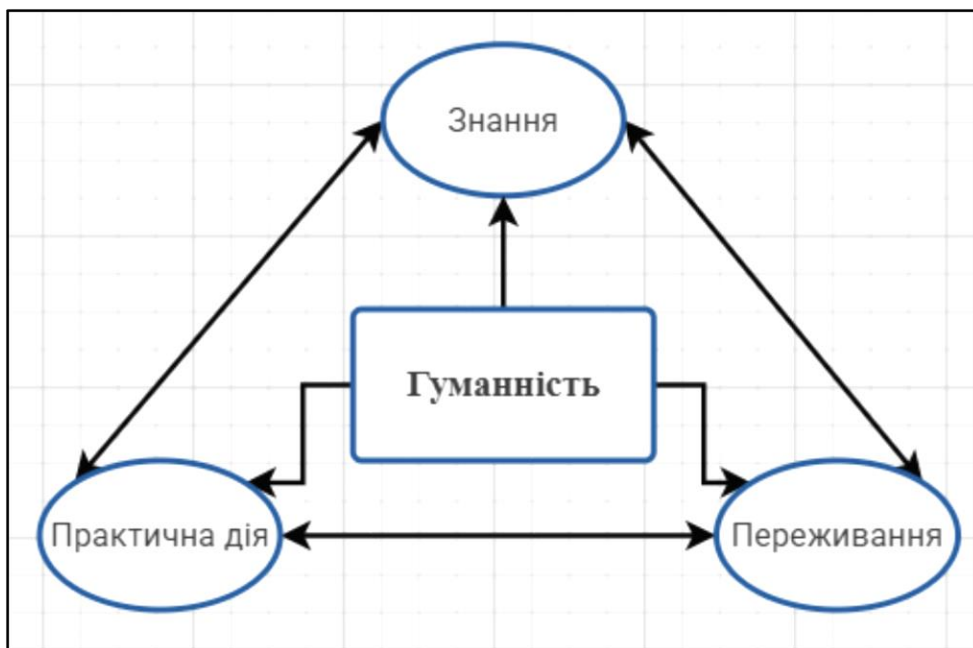

Рис. 2. Тріада формування гуманності (укладено автором)

Такий перехід передбачає врахування в процесі взаємодії учителя та учня особливостей осмислення ним оточуючого світу, специфічної інтерпретації учнем навчального матеріалу, психологічної підтримки з боку вчителя, довіри до творчих сил дитини, надання учням свободи особистісного вибору, без якого не може бути позитивного особистісного розвитку.

Існує три основні психологічні умови, на думку психологів гуманістичного

напрямку, які лежать в основі гуманістичного підходу у вихованні дітей. Це емпатія, відвертість і безумовно позитивне ставлення до дитини [58].

Відомі психологи підкреслюють, що діти з особливими освітніми потребами часто мають знижену пізнавальну активність, мотивацію, труднощі зі сприйняттям і обробкою інформації, інтелектуальною діяльністю та комунікацією. У цьому контексті особистісно-орієнтований підхід є основною ціннісною основою для педагога, який сприймає кожного учня як унікальну особистість. Такий підхід створює умови для всебічного розвитку дитини з особливими потребами, що сприяє збагаченню її соціального досвіду та гармонійній інтеграції в колектив однолітків. Іншими словами, він формує основу для розвитку особистих якостей, які допомагають дитині визначити власні інтереси, розвинути їх, знайти своє місце в суспільстві та стати компетентною, впевненою і активною особистістю [85].

В умовах нових суспільно-політичних реалій в Україні, що сформувалися після Революції гідності та посилюються через російську агресію, виховання патріотизму, відданості справі зміцнення держави та активної громадянської позиції у молоді набуває особливої актуальності. Згідно з «Основними орієнтирами виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» [50], патріотизм проявляється в любові до Батьківщини, турботі про її благо, готовності захищати її незалежність, повазі до українських традицій і звичаїв, а також усвідомленні єдності власної долі з долею країни [52]. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджено Постановою КМУ від 30 вересня 2020 року № 898) підкреслює, що географія не лише надає знання про Землю, а й формує гуманістичний світогляд, виховує любов до рідного краю та сприяє адаптації до навколишнього середовища [39].

Шкільна географія відіграє важливу роль у формуванні патріотизму молоді. Патріотичне виховання через географію спрямоване на виховання громадянина-патріота з національною самосвідомістю, любов'ю до Батьківщини, повагою до народних традицій, звичаїв і обрядів, що забезпечують духовну єдність поколінь,

а також почуттям громадянської відповідальності та прагненням покращувати життя у своїй місцевості [38].

Шляхи реалізації патріотичного виховання у процесі вивчення географії включають:

1. Відбір навчального матеріалу з акцентом на українознавство. Наприклад, під час вивчення теми «Відкриття й освоєння Африки» в курсі «Географія материків і океанів» можна детальніше розповідати про внесок українських учених, таких як Єгор Ковалевський, у дослідження цього континенту.

2. Реалізація принципу національної спрямованості. Цей принцип передбачає формування національної свідомості, поваги до українських традицій, зокрема щодо збереження природи, а також розвиток таких рис, як чуйність, працелюбність і милосердя. Це досягається через використання у навчанні елементів народної творчості (прислів'я, приказки, загадки про природу), календарних обрядів, землеробської культури та традицій шанобливого ставлення до природи.

3. Використання потенціалу краєзнавства. Це завдання реалізується через практичне вивчення природи, господарства та населення рідного краю шляхом організації екскурсій, експедицій, дослідницьких проєктів, практичних робіт на місцевості, а також через конкретизацію теоретичних знань прикладами з рідної місцевості та залучення учнів до суспільно корисної діяльності, пов'язаної з наукою та місцевим виробництвом.

4. Формування уявлень про досягнення України. Учні знайомляться з внеском українських учених, державних діячів, представників громадських організацій, а також із сучасними інноваційними проєктами в межах міжнародного співробітництва.

У процесі навчання географії також здійснюється моральне виховання, що спрямоване на формування базових моральних цінностей, розвиток моральних якостей і дотримання норм загальнолюдської та народної моралі, які впливають на світогляд, поведінку та вчинки учнів у природі й суспільстві. Для цього

використовуються твори художньої літератури, народної творчості, літературні епіграфи, образні описи природних об'єктів і явищ, метафори, що сприяють залученню учнів до загальнолюдських і національних культурних цінностей та формуванню власного ставлення до них.

Національно-патріотичне виховання молоді, яке відіграє ключову роль у формуванні її духовних цінностей, є надзвичайно актуальним у сучасних умовах. Духовність і високий рівень національної свідомості становлять основу для подальшого політичного, економічного та культурного розвитку України. Завдання освітніх закладів полягає не лише в наданні ґрунтовних професійних знань, а й у вихованні молоді – майбутньої еліти держави – з багатим духовним світоглядом, національною свідомістю, розумінням своєї ролі в державотворчих процесах і почуттям відповідальності за них [39].

Історико-педагогічні передумови цього підходу сягають ідей гуманізації освіти, сформульованих класиками педагогіки, такими як Ж.-Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці, А. Дістервег, Г. Сковорода, К.Д. Ушинський та М. Монтесорі, які наголошували на важливості врахування індивідуальних особливостей, природних здібностей та інтересів дитини. Сучасні концепції, розроблені І.Д. Бехом, Є.В. Бондаревською, І.С. Якіманською та іншими, підкреслюють необхідність визнання учня активним суб'єктом освітнього процесу, орієнтацію на його саморозвиток, самореалізацію та формування ключових компетентностей.

Поняттєво-глосаріальний апарат включає ключові терміни, такі як «особистісно-орієнтований підхід», «суб'єктивний досвід», «індивідуальність», «диференційований підхід», «креативність» та «суб'єкт-суб'єктна взаємодія» тощо. Ці поняття розкривають сутність підходу, що ставить особистість учня в центр навчального процесу, враховує його унікальність і сприяє гармонійному розвитку.

Психолого-педагогічні засади особистісно-орієнтованого підходу базуються на гуманістичних принципах, ідеях К. Роджерса та А. Маслоу про розкриття унікального потенціалу особистості. У контексті географічної освіти цей підхід

сприяє формуванню просторової уяви, екологічної свідомості, патріотизму та моральних цінностей через українознавчий зміст, краєзнавство, інтерактивні методи та врахування індивідуальних особливостей учнів. Отже, теоретичний аналіз свідчить, що особистісно-орієнтований підхід є дієвим засобом для підвищення мотивації, розвитку пізнавальних здібностей і підготовки учнів до активної участі в суспільному житті.

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

2.1. Особливості використання особистісно-орієнтованого підходу у контексті моделювання уроків Нової української школи

Перш, ніж перейти до огляду особливостей використання даного підходу у контексті моделювання уроків Нової української школи (НУШ), розглянемо, що ця школа собою являє.

Жоден нормативний акт, зокрема Закон України «Про освіту» [51] чи Закон України «Про повну загальну середню освіту» [53], не містить визначення терміну «Нова українська школа» або згадки про нього. Проте Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р, підписаним Володимиром Гройсманом [54].

Згідно Концепції: «Реформування змісту середньої освіти передбачає створення нових державних стандартів, які ґрунтуються на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах. Ці стандарти мають враховувати вікові особливості психофізичного розвитку учнів і сприяти формуванню навичок, необхідних для самореалізації в професійній, особистій та громадській сферах. Вони також спираються на Рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» [41, с. 11].

Для впровадження особистісно-орієнтованого підходу в рамках НУШ необхідно:

- ✓ забезпечити учням можливість обирати предмети та їхній рівень складності, а також навчатися в різновікових або міжпредметних групах;

- ✓ враховувати вікові особливості фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей;
- ✓ організовувати освітній процес з урахуванням навичок XXI століття, адаптуючи його до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів, використовуючи завдання від комунікативних до творчих;
- ✓ виховувати в учнів гідність, оптимізм, сильні риси характеру та моральні цінності;
- ✓ навчати учнів долати стрес і напругу;
- ✓ сприяти розкриттю потенціалу кожної дитини через неупереджене та справедливе ставлення;
- ✓ створювати атмосферу психологічного комфорту та підтримки для вирішення всіх педагогічних завдань. [63].

Основна мета особистісно-орієнтованого підходу в НУШ полягає в тому, щоб допомогти учневі сформувати власне ставлення до себе, інших людей, навколишнього світу та майбутньої професійної діяльності. Цей підхід категорично виключає будь-яке насильство над особистістю учня під час його навчання та розвитку.

Особистісно-орієнтована технологія інтегрує знання з таких дисциплін, як людинознавство, філософія, соціологія та мистецтво. Вона поєднує ставлення до особистості з принципами роботи, що враховують її здібності. Одним із основних недоліків сучасної системи освіти є традиційна модель взаємодії між учителем і учнем, де вчитель навчає, а учень лише сприймає або відкидає інформацію. При таких умовах учень, обмежений жорсткими рамками, не може повноцінно проявити свою індивідуальність, здібності чи інтереси, звикаючи до пасивної ролі слухняного виконавця, позбавленого ініціативи та творчості.

Головне завдання – не просто навчати учня, а розвивати в нього здатність до самостійного навчання протягом усього життя. Для цього необхідно переосмислити ролі учня й учителя: учень має активно шукати знання, опановувати наукові методи пізнання світу, а вчитель – спрямовувати його,

враховуючи індивідуальні психологічні особливості. Це сприяє розвитку ініціативності, творчості, впевненості та дослідницьких навичок.

Для реалізації принципу об'єктивної освіти необхідне відповідне дидактичне забезпечення. Навчальний матеріал має сприяти розкриттю досвіду учня з урахуванням його попереднього досвіду, постійно узгоджуючи його з науковими знаннями. Учень повинен мати можливість саморозвиватися й самовиражатися, здобуваючи знання через індивідуальні програми, рольові ігри, групову роботу, методи «Мозковий штурм», «Круглий стіл» чи «Інценування».

Для досягнення цих цілей учні не просто слухають учителя, а беруть участь у діалозі, спільно з ним відбираючи потрібні знання. Учитель не примушує, а мотивує учня засвоювати матеріал. Для цього використовуються різноманітні форми та методи організації навчальної діяльності:

- створення атмосфери зацікавленості учнів у роботі класу;
- стимулювання учнів до висловлення думок і використання різних способів виконання завдань без страху зробити помилку чи дати неправильну відповідь;
- використання дидактичного матеріалу, який дозволяє учневі обирати оптимальний вид і форму роботи;
- заохочення учнів до пошуку власного способу виконання завдань, аналізу методів інших учнів і вибору найефективніших;
- оцінювання не лише кінцевого результату, а й процесу його досягнення;
- обговорення на завершення уроку не лише матеріалу, а й процесу роботи, досягнутих результатів і способів їх досягнення [36].

Отже, використання особистісно-орієнтованого підходу у мовах НУШ є необхідною умовою реалізації сучасної освітньої парадигми, що ставить в центр уваги інтереси, потреби та індивідуальні особливості кожного здобувача освіти. Такий підхід дозволяє не лише підвищити мотивацію до навчання, а й формувати ключові компетентності, критичне мислення, здатність до самонавчання й самовираження. Саме тому, у процесі моделювання сучасного уроку географії

важливо поєднувати особистісно-орієнтовані методи, технології і форми організації навчання з чітким дотриманням принципів НУШ – дитиноцентризму, партнерської взаємодії та діяльнісного підходу. Це забезпечує не лише засвоєння змісту навчального предмета, а й розвиток особистості учня як активного учасника освітнього процесу (Додаток Б).

2.2. Специфіка реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання географії здобувачів базової середньої освіти

Особистісно-орієнтована педагогіка базується на визнанні учня з особливими освітніми потребами як унікальної особистості, принципі неповторності кожної дитини та переконанні, що не існує безталанних дітей.

Ключові цілі особистісно-орієнтованого навчання включають:

- сприяння розвитку унікальних пізнавальних здібностей кожної дитини;
- активне виявлення, стимулювання та використання індивідуального досвіду учня;
- підтримка особистості в процесі самопізнання, самовизначення та самореалізації, замість формування наперед визначених характеристик.

Для досягнення означених завдань вчителю необхідно реалізувати низку аспектів, зокрема:

- забезпечити можливість учнів вільно висловлювати свої думки;
- розвивати в учнів уміння аргументовано конструювати свою відповідь;
- забезпечити партнерські стосунки між вчителем і дитиною [21].

Навчальний процес має бути організований так, щоб механізми навчання відповідали природним способам пізнання світу, притаманним кожній дитині. Педагог повинен враховувати індивідуальні розумові та поведінкові особливості кожного учня, а основою особистісно-орієнтованого навчання має бути співпраця між учителем і учнем, а також забезпечення дитині свободи вибору.

На жаль, сьогодні часто вчитель ставить на перше місце власні інтереси, організовуючи навчальний процес так, як зручно йому, а не учневі. Тоді учень

змушений адаптуватися до вимог учителя, що робить особистісно-орієнтоване навчання практично неможливим.

При особистісно-орієнтованому підході педагог вибудовує навчання, орієнтуючись насамперед на інтереси та потреби учня. Лише враховуючи всі індивідуальні особливості учня, учитель може визначити основний напрям своєї роботи. Це є критично важливим аспектом, без якого особистісно-орієнтоване навчання неможливе.

Те саме стосується врахування суб'єктного досвіду кожної дитини, під яким педагоги розуміють знання та навички, якими учень володіє в певній галузі на момент навчання. Хоча освітня програма для всіх учнів одного класу однакова, суб'єктний досвід кожної дитини унікальний, адже діти по-різному засвоюють інформацію: одні краще, інші гірше. У контексті особистісно-орієнтованого навчання педагог має орієнтуватися саме на індивідуальний суб'єктний досвід і здібності кожного учня.

Важливим є вибір способу організації навчального процесу. Наприклад, для деяких дітей усна відповідь біля дошки може бути стресовою, тоді як письмові завдання вони виконують блискуче і самостійно. І навпаки, деякі учні допускають багато помилок у письмових роботах, але демонструють чудові результати в усних відповідях.

Так само різняться способи засвоєння матеріалу: одні діти краще сприймають інформацію на слух, інші – через читання, а треті – записуючи її. Ці відмінності залежать від типу пам'яті, який у дитини розвинений найбільше. Учитель має обирати методи навчання, що найкраще відповідають індивідуальним особливостям учнів.

Для ефективної організації навчального процесу, який забезпечує індивідуальний підхід до кожної дитини, учитель повинен мати високий рівень професійної підготовки. Без цього особистісно-орієнтоване навчання неможливе. Найвищою метою цього підходу є формування культури життєдіяльності особистості [48].

Алгоритм упровадження особистісно-орієнтованого підходу в навчальний процес включає такі складові (рис. 3):

1. Ознайомлення учнів із цілями та очікуваними результатами навчання.
2. Формування списків завдань для опрацювання кожної теми.
3. Створення диференційованих завдань, адаптованих до потреб учнів.
4. Розробка завдань, які не мають готових відповідей у підручниках чи інших джерелах.
5. Удосконалення системи оцінювання, що стимулює учнів до самостійної роботи, аргументації власної позиції та висловлення оригінальних ідей.

Рис. 3. Алгоритмізована модель впровадження особистісно-орієнтованого підходу у навчання (укладено автором)

Упровадження особистісно-орієнтованого навчання є багатограним процесом, який доцільно розбити на кілька етапів. Спочатку варто провести обговорення цього питання на педагогічній раді, де можна затвердити рішення про аналіз досвіду окремих учителів (наприклад, через майстер-класи), організацію постійно діючого семінару з цієї теми або скерувати роботу методичних об'єднань на вивчення питань особистісно-орієнтованого навчання. Наступним кроком є дослідження успішних практик застосування цього підходу. Далі слід розпочати впровадження підходу в навчальну діяльність закладу освіти. На цьому етапі важливо заохочувати вчителів до рефлексії та обміну досвідом [21].

У методиках викладання географії, як і інших предметів освітньої галузі «Природознавство», давно назріла потреба у впровадженні дитиноцентричного підходу, що пов'язано зі зміною змісту освіти. Цю ідею підтримують провідні українські та зарубіжні науковці. Зокрема, В.Г. Кремень зазначає [28], що необхідно переглянути зміст навчання, відокремивши фундаментальні знання про людину та світ від надлишкової інформації, яка має слугувати лише ілюстративною підтримкою пізнавального процесу. З урахуванням людиноцентричних тенденцій акцент слід зробити на пізнанні людини, її психолого-фізіологічних особливостей, життєдіяльності та індивідуального самопізнання, зберігаючи при цьому можливість для вивчення природи і світу.

Дана концепція відповідає ідеям класичних педагогів, які завжди дотримувалися людиноцентричних принципів. Отже, сучасна педагогіка потребує зміни вектору розвитку в цьому напрямку, що має знайти відображення в методиках викладання всіх шкільних предметів, зокрема географії.

Державний освітній стандарт зазначає: «Географічний компонент спрямований на засвоєння учнями знань про природну та соціальну складові географічної оболонки Землі, формування комплексного, просторового, соціально орієнтованого уявлення про планету та цілісного географічного образу України через застосування краєзнавчого, регіонального та планетарного підходів» [49].

Ці завдання природничої освіти реалізуються через самооцінку, самореалізацію здібностей та інтересів учнів, а також через продовження цього процесу в їхніх життєвих планах.

А.В. Хуторський, один із розробників наукових основ особистісно-орієнтованого навчання, виділяє такі принципи цього підходу [83]:

- особистісна цілеспрямованість – освіта базується на індивідуальних навчальних цілях учня;
- індивідуальна освітня траєкторія – учень має право спільно з учителем обирати зміст, цілі, завдання, темп, форми та методи навчання, а також систему оцінювання;
- метапредметна основа – навчальний процес ґрунтується на фундаментальних об'єктах, які сприяють суб'єктивному пізнанню учнями;
- пріоритетність освітньої продукції учня – індивідуальний зміст освіти, створений учнем, передує стандартам і загальнонавчальним досягненням;
- продуктивність навчання – основна мета – особистісне зростання учня через створення внутрішніх і зовнішніх продуктів його діяльності;
- ситуативність навчання – процес навчання базується на ситуаціях, що вимагають самовизначення та пошуку рішень учнями за підтримки вчителя;
- навчальна рефлексія – навчання супроводжується рефлексивним осмисленням з боку учнів і вчителя.

Ці принципи (рис. 4) необхідно впроваджувати в шкільну географічну освіту, що стане основою її розвитку. У межах науково-дослідної роботи «Науково-методичні засади формування і реалізації оновленого змісту географічної освіти в основній школі» співробітники відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України розробили Концепцію географічної освіти в основній школі [26]. Вона визначає мету, завдання, методологію, зміст, структуру навчання географії, а також діяльність учнів і вчителя.

Рис. 4. Низка принципів особистісно-орієнтованого підходу (укладено автором)

Однією з основних засад Концепції є врахування принципів особистісно-орієнтованого навчання. Для досягнення мети географічної освіти передбачено виконання таких завдань:

- забезпечення засвоєння знань і формування компетенцій про географічну оболонку Землі як цілісний об'єкт і створення географічної картини світу;
- формування мотивації, пізнавального інтересу та ціннісного ставлення до вивчення географії;
- формування географічних компетенцій і комунікативних здібностей;
- сприяння розвитку самоосвіти, самореалізації та творчого потенціалу учнів;

- розвиток навичок роботи з географічною термінологією, знаковою, графічною, статистичною та картографічною інформацією;
- виховання соціально активної особистості, патріота України, який усвідомлює свою роль у природному та соціальному середовищі [83].

Отже, реалізація особистісно-орієнтованого підходу у навчанні географії здобувачів базової середньої освіти передбачає створення умов для розвитку навчальної мотивації, врахування індивідуальних освітніх потреб учнів, використання різноманітних методів, що сприяють активній пізнавальній діяльності, самовираженню та формуванню ключових компетентностей.

2.3. Особистісно-орієнтований підхід до навчання у контексті пропедевтики профілізації

Профілізація в школі відіграє досить важливу роль у становленні уявлень учнів про взаємозв'язок між шкільними предметами і майбутньою спеціальністю. На жаль, далеко не у всіх навчальних закладах нашої країни приділяється належна увага подібним питанням.

Профілізація навчання – це глибокий і відповідальний процес, який передбачає зацікавленість батьків, педагогів, дитини, тобто всіх учасників освітнього процесу. Даний процес забезпечує врахування інтересів, потреб і можливостей учнів і передбачає вивчення перерозподіл навчального часу на вивчення групи основних і профільних предметів [80, 84].

Отже, перш, ніж приступати до поглибленого вивчення якихось окремих предметів, необхідна серйозна підготовча робота. Зокрема, важлива діагностика (попереднє тестування), за результатами якої можна виявити схильність підлітків до певних наукових сфер. Аналіз отриманих результатів дозволяє виявити схильність школяра до практичного вивчення профільних дисциплін (шкільних предметів). До того часу, доки подібний серйозний аналіз не буде зроблений, будь-які «рухи» в будь-якому напрямку не тільки не принесуть бажаного результату, але і можуть сприяти негативним наслідкам.

У радянській школі батьки намагалися нав'язати дітям навчання в певному навчальному закладі, вибирали за них ті предмети і напрямки, які вважали найбільш перспективними, що негативно відбивалося на психічному і фізичному стані підлітків [84].

Ознайомлення з професіями нині починається ще в межах освітнього ланцюжка «дитячий садок – школа – вищий навчальний заклад», де принцип наступності ефективно сприяє цій справі. У дошкільному віці діти дізнаються про такі професії, як лікар, вихователь чи продавець, через ігри, наприклад, «лікар – пацієнт» або «покупець – продавець», спираючись на свої початкові життєві спостереження. Тому підготовку до вибору майбутньої професії та профілю навчання варто розпочинати якомога раніше, а не відкладати до 10-го класу, коли вводиться профільне навчання. У початковій школі необхідно активно працювати в цьому напрямку, адже цей етап є ключовим для розвитку інтелектуальних, емоційних і вольових якостей молодших школярів, формування їхньої позитивної «Я-концепції» та індивідуальних здібностей. Вчителям початкових класів рекомендується організовувати екскурсії на підприємства, зокрема ті, де працюють батьки учнів, щоб познайомити дітей із різними професіями, а також створювати умови для розвитку індивідуальності кожної дитини, розкриваючи її природні здібності, інтереси та нахили.

Наступний етап – основна школа (5-9 класи), період, коли підлітки активно шукають себе, а їхні інтереси часто є розпорошеними. Завдання педагогічного колективу на цьому етапі полягає не стільки в поглибленні знань, скільки в допомозі учням визначити свої схильності та вподобання. Таким чином, діяльність учителів має діагностично-прогностичний характер: виявлення ключових інтересів і мотивів учнів та прогнозування їхнього майбутнього профілю навчання.

Особливо важливим є допрофільна підготовка в 8-9 класах. Згідно з Концепцією профільного навчання в Україні [27], її слід реалізовувати через традиційні форми, такі як факультативи, гуртки, секції, науково-практичні

конференції, а також через сучасні інтерактивні методи: конкурси, змагання, імітаційне моделювання тощо. Це сприяє швидшому самовизначенню учнів, розвитку їхніх природних здібностей, ініціативи, творчості та орієнтації на певну професійну сферу.

У 8-9 класах виділяють чотири основні напрями роботи:

- 1) професійна діагностика учнів;
- 2) профконсультаційна підтримка;
- 3) взаємодія з батьками;
- 4) підготовка до вибору профілю через навчальний процес.

Перші три напрями переважно стосуються діяльності шкільного психолога та класних керівників, тоді як останній – учителів-предметників. Здійснюється постійний моніторинг інтересів і нахилів учнів. Сучасні умови, що характеризуються нестабільністю та невизначеністю, часто викликають у підлітків невпевненість у собі та майбутньому. Щоб подолати це, психологи проводять факультативи, наприклад, «Ким бути?» чи «Моя професійна перспектива», які включають психологічні тренінги та консультації щодо нових професій (дизайнер, маркетолог, менеджер), умов їх здобуття та потреб регіону в фахівцях. Класні керівники організують класні години, присвячені вибору профілю та професії, зустрічі з випускниками, які стали студентами чи фахівцями, а також батьківські збори, де обговорюють особливості профільного навчання.

Для полегшення вибору профілю учням пропонують короткотривалі (6-8 годин) пропедевтичні, пробні та орієнтувальні курси. Пропедевтичні курси знайомлять учнів із основними поняттями предмета за рік до його систематичного вивчення. Пробні курси (предметні чи міжпредметні), які проводяться за рахунок варіативної частини навчального плану, спрямовані на зацікавлення учнів певним предметом чи проблематикою (наприклад, екологічною чи демографічною), допомагаючи спочатку визначитися з профілем, а згодом – із професією. Класні колективи під час таких курсів залишаються незмінними, а вчителі після завершення курсу (1,5-2 місяці, 1 година на тиждень) переходять до роботи з

іншим класом. Таким чином, учні 9-х класів протягом року проходять кілька курсів, які поглиблюють знання, розвивають інтерес до предмета та сприяють вибору профілю.

Програми пробних курсів розробляють учителі-предметники, адаптуючи їх до сучасних вимог і професій, що потребують знань із відповідних предметів. Заняття проводяться у формі дослідницьких практикумів, розв'язання експериментальних завдань і виконання проєктів, що сприяють активному ставленню учнів до навчання.

Орієнтувальні курси, які ведуть фахівці, допомагають учням познайомитися з певною професією та зорієнтуватися на її вибір. Для цього можна залучити батьківський комітет, представники якого на волонтерських засадах проводять заняття, розповідаючи про свою професію та заохочуючи учнів до її вибору. Таким чином, пропедевтичні, пробні та орієнтувальні курси відіграють важливу роль у допрофільній підготовці, полегшуючи вибір профілю навчання [30].

В контексті Нової української школи особистісно-орієнтований підхід є ключовим для реалізації принципів дитиноцентризму, партнерської взаємодії та діяльнісного навчання. Особистісно-орієнтоване навчання передбачає надання учням свободи вибору змісту, форм і рівня складності завдань, врахування їхніх індивідуальних стилів навчання, темпу засвоєння матеріалу та вікових особливостей. Це сприяє розкриттю потенціалу кожної дитини, формуванню позитивної мотивації, розвитку сильних рис характеру та навичок подолання стресу в атмосфері психологічного комфорту.

Аналіз специфіки реалізації підходу в навчанні географії здобувачів базової середньої освіти показав, що основними завданнями є розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей, використання суб'єктивного досвіду учнів та допомога в самопізнанні й самореалізації. Для цього вчителю необхідно створювати партнерські стосунки, забезпечувати свободу висловлювання думок і застосовувати інтерактивні методи, такі як «Ажурна пилка», гра-подорож та

диференційовані завдання. Прикладом є заняття на тему «Океани» для 7 класу, де групова робота та обмін інформацією між «домашніми» й «експертними» групами сприяють активному засвоєнню знань і розвитку творчого потенціалу.

Важлива роль учителя як фасилітатора й ментора полягає в створенні підтримувального середовища, заохоченні учнів до ініціативності та співпраці. Рефлексивна компетентність педагога, що включає критичне мислення, самоконтроль і аналіз власної практики, забезпечує гнучкість і ефективність викладання. Індивідуальні освітні траєкторії, особливо актуальні в умовах війни, дозволяють адаптувати навчання до унікальних потреб учнів, враховуючи їхній психоемоційний стан і обставини. Таким чином, особистісно-орієнтований підхід сприяє не лише засвоєнню географічних знань, а й формуванню активної, творчої та відповідальної особистості.

РОЗДІЛ 3

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Організаційно-функціональна модель використання особистісно-орієнтованого підходу щодо навчання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти

Освітній і виховний процес особистісно-орієнтованого навчання, спрямований на розвиток особистості учня, базується на його індивідуальних особливостях як суб'єкта пізнання та діяльності. Цей підхід дозволяє кожному учневі, враховуючи його здібності, інтереси, нахили та цінності, реалізувати себе в навчанні, пізнанні та поведінці. На основі досвіду однієї школи та досягнень педагогічно-психологічної науки створено модель організації навчання і виховання свідомого громадянина, яка охоплює урочну, позаурочну та самоосвітню діяльність. Планування урочної діяльності за принципами варіативності особистісно-орієнтованого навчання передбачає вибір змісту, методів і форм навчання учителем-предметником із урахуванням індивідуального розвитку кожної дитини та її педагогічної підтримки в пізнавальному процесі. Це пояснює прагнення використовувати інноваційні технології для моделювання уроків, що активізують навчальний процес і надають учителю свободу у виборі методів і прийомів.

Шляхи впровадження інноваційних технологій в освітній процес та їх ефективність можна оцінити через аналіз окремих складових [37].

Моделювання уроків з використанням інноваційних технологій спрямоване на активізацію навчального процесу, оновлення змісту уроків і стимулювання пізнавальної діяльності учнів. Плануючи уроки, вчителі створюють умови для самостійного пошуку знань і розв'язання проблемних завдань. Для цього застосовуються елементи інноваційних технологій, які дозволяють моделювати навчальні ситуації, розвивати в учнів уміння класифікувати, узагальнювати,

порівнювати, застосовувати аналогії, робити висновки та об'єктивно оцінювати життєві ситуації.

Термін «інновація» в освіті означає оновлення навчального процесу, яке спирається на внутрішні мотиви учнів. Його використання пов'язане з прагненням підкреслити мотиваційний аспект навчання, відходячи від «переможних методик», що обіцяють швидкий результат без урахування особливостей класу чи окремих учнів [37].

Моделювання уроків за допомогою інноваційних технологій передбачає системний набір прийомів і засобів організації навчання, що охоплює весь процес від постановки мети до досягнення результатів. Англійський філософ Тоффлер зазначав [37], що сучасна школа часто орієнтована на застарілу систему, а не на нове суспільство, що формується. Тому потрібна принципово нова, «суперіндустріальна» система освіти.

Серед учителів популярні когнітивний і гуманістичний підходи до навчання. Прихильники когнітивного підходу акцентують на розвитку мовлення, пам'яті та інтелектуальних умінь учнів, таких як аналіз, синтез, класифікація, узагальнення та оцінювання. Натомість гуманістичний підхід підтримує право учнів самостійно визначати цілі та формулювати власні завдання. Практика показує, що гуманістичний підхід є більш цікавим для учнів.

Моделювання уроків з інноваційними технологіями поєднує різні форми навчання (уроки-диспути, лекції, семінари) та використання інноваційних методів. Класно-урочна система, яка століттями була основною формою організації навчання, у сучасних умовах науково-технічного прогресу втрачає ефективність через зростання обсягу знань і зміну суспільних вимог до освіти. Реформи освіти в Україні часто зводяться до спроб оновлення змісту в межах старої системи, наприклад, шляхом зміни навчальних планів чи збільшення кількості уроків, що не впливає суттєво на якість навчання. Питання «що вивчати» залишається центральним, хоча обсяг знань не може зростати безмежно.

Найефективнішим є інтерактивне навчання, яке використовує сучасні педагогічні методи та прийоми. Воно готує учнів до життя й активної громадянської позиції в демократичному суспільстві, акцентуючи на активізації їхніх навчальних можливостей, а не на переказуванні абстрактної інформації, відірваної від реального життя. Уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати інтерес, мотивацію, розвивати самостійне мислення та активну діяльність.

Використання інтерактивних технологій передбачає певну структуру уроків, яка зазвичай складається з п'яти компонентів:

- мотивація учнів;
- оголошення теми та очікуваних результатів навчання;
- надання необхідної інформації;
- інтерактивна вправа як ключова частина заняття;
- підведення підсумків і оцінювання результатів уроку.

Мета уроку полягає в тому, щоб зосередити увагу учнів на проблемі та викликати інтерес до теми. Відповідно до психолого-філософських принципів пізнання, тема вважається засвоєною, якщо вона сприяє формуванню в учня нових елементів у свідомості, емоційно-ціннісній сфері тощо. Таким чином, учень як суб'єкт навчання має бути мотивованим до ефективного пізнання та особисто зацікавленим у процесі [37].

Для цього застосовуються методи, що створюють проблемні ситуації, викликають здивування, інтерес чи подив до змісту знань і процесу їх отримання (рис. 5). Це може бути коротка розповідь учителя, бесіда, демонстрація наочних матеріалів або дискусія, що підкреслюють парадоксальність явищ. Технології кооперативного навчання та опрацювання дискусійних питань дозволяють:

1) формувати в учнів власне ставлення до життєвих проблем через дискусії, імітації чи диспути;

2) розвивати навички висловлення та аргументації своєї позиції перед аудиторією, чіткого формулювання думок і їх обґрунтування (публічна промова, дебати, методи «коло ідей», «займи позицію»);

3) набувати вмінь співпраці в колективі, активного слухання та висловлення думок (робота в парах, малих групах, загальному колі, методи «уявний мікрофон», «акваріум»);

4) отримувати досвід колективного обговорення та пошуку рішень для певних ситуацій («мозковий штурм», аналіз правових ситуацій) [37].

Рис. 5. Організаційно-функціональна модель використання особистісно-орієнтованого підходу (укладено автором)

Для якісного проведення уроків із використанням технологій кооперативного навчання та опрацювання дискусійних питань необхідно:

1. Вивчити особливості учнів, зокрема рівень розвитку їхнього мислення та навчальних навичок.

2. З'ясувати, що учням подобається у викладанні предмета, які уроки вони вважають цікавими та які види діяльності їм до вподоби.

3. Регулярно пропонувати учням ідеї та заохочувати їх, наприклад: «Що б ти хотів зробити на уроці?» «Молодець, гарна робота!» «Спробуй, чи буде тобі це цікаво?»

4. Постійно ознайомлюватися з новими методичними та дидактичними розробками, застосовуючи найефективніші на своїх уроках.

5. Спостерігати за роботою колег, переймаючи їхні успішні форми навчання.

6. Аналізувати ефективність застосованих педагогічних технологій за результатами моніторингу та контрольних робіт.

7. Проводити анкетування учнів щодо їхніх вподобань у проведенні уроків (які активні форми навчання їм подобаються, коли вони слухають учителя чи однокласників, читають підручник тощо) [37].

На даний час у школах також розвивається інформаційно-комунікаційна автоматизована система «Єдина школа», яка призначена для закладів освіти, учнів та їх батьків, а також для органів управління освіти.

Метою системи «Єдина Школа» є:

1) Ефективність – запровадити інноваційну систему для підвищення ефективності закладу освіти.

2) Покращення – мотивувати учнів до відвідування занять та вивчення навчальних предметів.

3) Зв'язок – налагодити інтерактивний зв'язок між батьками та вчителями.

4) Доступ – налаштувати батькам доступ до інформації щодо їхньої дитини.

До даної системи відносить електронний журнал, куди вносяться оцінки учнів, і вони мають змогу також переглядати свої оцінки. Також в цій системі можна додавати приватні коментарі учням особисто, їх батькам. Діти також можуть бачити там свій розклад, домашнє завдання тощо [19]. Вигляд оцінювання, електронного журналу представлено у Додатку В.

3.2. Конструктор уроків географії з використанням особистісно-орієнтованого підходу до навчання

Конструктор уроку – це базовий та зручний інструмент, який допоможе швидко сформувати якісний матеріал для проведення уроку, адаптуючи його до

потреб учнів, цілей навчання та специфіки предмету. Це своєрідний набір інструментів і підходів, що включає вибір методів, форм роботи, ресурсів і оцінювання, які комбінуються залежно від мети уроку та особливостей класу [12].

Вже з раніше згаданої інформації може сказати, що особистісно-орієнтований підхід у плануванні уроків географії передбачає врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів. Він спрямований на розвиток критичного мислення, самостійності та творчих здібностей. Для цього вчитель використовує диференційовані завдання, інтерактивні методи, щоб учні могли застосовувати знання в реальності.

Нова українська школа (НУШ) робить більше акцент на компетентнісному підході, де урок географії сприятиме розвитку ключових компетентностей (природничої, соціальної, комунікативної, інформативної тощо). Першою вимогою є створення умов для зацікавлення учнів темою уроку, використовуючи інтерактивні методи (ігри, дискусії, проблемні питання), які стимулюють інтерес для теми та надають можливість учням обрати власний шлях до її засвоєння.

Матеріал повинен бути поданий у формі, доступній для учнів з різним рівнем знань. Передбачає використання інтерактивних платформ, таких як Google Classroom, Kahoot, Quizlet, що сприяє кращому розумінню матеріалу.

Практичне застосування також є ключовою вимогою. Якщо брати географію, вирішення питань щодо змін клімату, урбанізації [47].

Тема уроку географії визначає ключовий напрям вивчення (наприклад, природні зони чи економічний розвиток регіону). Мета формується з акцентом на розвиток ключових компетентностей, які були згадані раніше, та особистісний розвиток учнів (критичне мислення, екологічна свідомість, вміння застосовувати знання в реальному житті) [34].

Щодо очікуваних результатів навчання, то враховуються вікові особливості учнів та рівень їх навчальних досягнень. Наприклад, для 6-го класу – це базове розуміння речей, для 10-го – аналіз глобальних проблем. До очікуваних

результатів можна включити, відповідно, знання (розуміння понять, фактів), уміння аналізувати карти, вирішувати задачі [37].

Тип уроку залежить, звичайно, від мети. Це може бути формування нових знань (ознайомлення з новим матеріалом), розвиток певних навичок (практичне заняття, аналіз даних), узагальнення та систематизація (повторення матеріалу та порівняння), контроль і оцінювання (проведення тестування, розробка проєктів).

Форма організації навчання підбираються для активізації учнів на уроках. Такими формами можуть бути: індивідуальна (самостійна робота з картами чи текстами), групова (дослідницькі проєкти, дискусії тощо), парна (обговорення завдань) та фронтальна (бесіда з учнями, пояснення вчителя) [34].

Методи та прийоми навчання також орієнтовані на активну участь учнів. Сюди відносять, для прикладу, кейс-методи – це аналіз реальних ситуацій, тих самих екологічних проблем; дискусії – обговорення глобальних викликів, які постають перед людством; рефлексія – самоаналіз виконаної роботи; інтерактивні методи – це робота з інтерактивними картами, моделювання тощо [37].

Змістовий блок уроку включає в себе декілька структурованих етапів:

- Мотивація – перш за все, учнів треба залучити до уроку через цікаві факти чи проблемні питання.
- Актуалізація – мається на увазі повторення попереднього матеріалу, щоб пов'язати його з новим.
- Пояснення нового матеріалу – безпосередньо, чітко викладення інформації з використанням наочності.
- Практична діяльність – це виконання учнями різноманітних завдань, аналіз даних та робота з картами.
- Рефлексія – як згадувалося раніше, це обговорення результатів та самооцінка.
- Оцінювання – залежно від мети [47].

Матеріально-дидактичне забезпечення є обов'язковим при проведенні уроків, оскільки дозволяє учням краще засвоїти матеріал. Тож таке забезпечення

включає географічні карти (фізичні, кліматичні, економічні), інтерактивні ресурси (цифрові платформи, онлайн-карти), робочі аркуші, таблиці, діаграми та мультимедійні презентації, відео, моделі (наприклад, рельєфу) [37].

Не менш важливим є диференціація та індивідуалізація в конструкторі уроку. Диференціація передбачає адаптацію змісту, методів і завдань уроку до різних рівнів підготовки, здібностей та навчальних потреб учнів. У контексті географії це можна реалізувати через різнорівневі завдання (простіші завдання для учнів із базовим рівнем підготовки та складніші завдання для учнів із вищим рівнем), групову роботу (поділ учнів на групи, де кожна група виконує завдання відповідної складності: створення карт або аналіз даних), вибір форми діяльності (сильнішим учням пропонуються дослідницькі проекти, а слабшим – структуровані завдання з чіткими інструкціями).

Індивідуалізація, в свою чергу, орієнтована на врахування особистих інтересів та особливостей учнів. Це можна реалізувати через тематику завдань, коли пропонуються теми, які близькі до інтересів учнів (екологічні проблеми, туризм тощо). Вибір формату роботи також є важливою для учнів, коли вони можуть самі обирати, як презентувати свої результати (усна доповідь, презентація, малюнок карти тощо). Зворотній зв'язок передбачає індивідуальні консультації вчителя для підтримки мотивації та корекції помилок [76].

Далі буде представлений приклад уроку з реалізацією даного підходу для 6-го, 7-го та 8-го класів (таблиця 3.1, 3.2, 3.3).

Таблиця 3.1

Приклад конструктору уроку географії для 6-го класу

(укладено автором за [2, 11])

Етап уроку	Дії вчителя та учнів
1. Початок уроку. Обрання теми	Вчитель обирає тему уроку – «Земля у космічному просторі»
2. Підготовка інформації	Учні отримують картки з іменними кодами. На дошці написані поняття: «Всесвіт», «планети», «зорі», «комети», «Сонце»

3. Взаємоперевірка знань	Учні в парах проводять взаємоперевірку своїх знань, записуючи результати у картки та отримуючи зірки за правильні відповіді
4. Гра «Знак питання»	Учні відповідають на запитання про поняття (наприклад, «Сонце», «Каденюк», «комета»). За правильну відповідь отримують зірки
5. Гра «Космічний код»	Учні розшифровують слова (наприклад, «СІТЕВСВ» – «Всесвіт»). За розгадування отримують бали-зірки
6. Гра «Космічні фантазії»	Учні зачитують творчі історії про уявні подорожі у космос (наприклад, на Марс чи Місяць)
7. Гра «Краєвиди Всесвіту»	Учні розглядають ілюстрації космічних об'єктів і пояснюють, що вони бачать (наприклад, Місяцехід, телескоп)
6. Узагальнення матеріалу та підведення підсумків	Учитель підбиває підсумки подорожі, нагороджує найкращих учнів: I місце – Велика зірка, II місце – Середня, III місце – Мала

Таблиця 3.2

Приклад конструктору уроку географії для 7-го класу

(укладено автором за [2, 11])

Етап уроку	Дії вчителя та учнів
1. Початок уроку. Обрання теми	Вчитель обирає тему уроку – «Океани»
2. Підготовка інформації	Підбирається необхідний матеріал (підручники, додаткові джерела) та створюються індивідуальні інформаційні пакети
3. Формування «домашніх» груп	Учні діляться на «домашні» групи (5 груп за кількістю океанів) з унікальними кольоровими позначками в кожній групі
4. Робота в «експертних» групах	Учні об'єднуються за кольоровими позначками в «експертні» групи, отримують матеріали, обговорюють їх і стають експертами
5. Повернення до «домашніх» груп	Учні повертаються до «домашніх» груп і діляться знаннями, отриманими в

	«експертних» групах
6. Узагальнення матеріалу	Учні колективно обговорюють інформацію та формують загальне розуміння теми

Таблиця 3.3

Приклад конструктору уроку географії для 8-го класу

(укладено автором за [2, 11])

Етап уроку	Дії вчителя та учнів
1. Початок уроку. Обрання теми	Вчитель обирає тему уроку – «Погода і небезпечні погодні явища»
2. Оголошення завдань	Вчитель повідомляє завдання для кожної групи: дослідити явища (гроза, зливові дощі, хуртовини тощо)
3. Самостійна робота	Учні опрацьовують матеріал у групах, вивчаючи суть явища, де воно найчастіше зустрічається, та його наслідки
4. Бесіда	Групи відповідають на запитання, пов'язані з явищами (наприклад, причини лавин чи шкода від граду)
5. Робота над проблемними питаннями	Обговорення: чи може людина вплинути на розвиток небезпечних явищ, аргументація своїх думок
6. Узагальнення матеріалу	Учні разом з учителем підбивають підсумки інтерактивної вправи

Розглянемо переваги та труднощі впровадження конструктора в освітню практику. До переваг можна віднести, перш за все, індивідуалізацію навчання, що дозволяє адаптувати завдання до індивідуальних потреб учнів, та що відповідає принципам особистісно-орієнтованого підходу (наприклад, учні можуть обирати рівень складності проєктів). Іншими перевагами є розвиток креативності та критичного мислення, практичне спрямування (застосування теорії у реальному житті), підвищення мотивації (завдяки використанню інтерактивного формату занять) та розвиває soft skills (навички співпраці, комунікації, лідерства тощо).

Незважаючи на переваги, впровадження конструктора в освітній процес пов'язане з певними труднощами. Перш за все, це те, що більшість педагогів не мають достатніх знань і навичок для роботи з сучасними конструкторами, що вимагає додаткового професійного розвитку. Другою проблемою виступає обмеженість ресурсів, а саме програмного забезпечення, комп'ютерного обладнання через недостатнє фінансування. Інтеграція конструкторів у навчальну програму може зайняти більше часу на підготовку занять [7].

Тож, використання конструкторів у навчанні є доцільним, оскільки відповідає принципам особистісно-орієнтованого підходу, та сприяє розвитку креативності, самостійності та практичних навичок учнів. Конструктори дозволяють створювати гнучкі навчальні середовища, які враховують індивідуальні особливості учнів.

Для ефективного впровадження конструкторів у навчальний процес педагогам рекомендується пройти професійну підготовку. Це може включати участь у тренінгах із використанням конструкторів (програмування), що допоможе вчителям опанувати необхідні навички.

Педагоги можуть починати пропонувати прості завдання для студентів з базовим рівнем підготовки, а сильним учням – складніші проєкти, впроваджувати групові проєкти.

3.3. Методичне обґрунтування специфіки використання особистісно-орієнтованого підходу до навчання географії здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти

Методика – це конкретні принципи, форми та засоби використання методів. За допомогою яких здійснюється більш глибоке пізнання різноманітних педагогічних проблем та їх розв'язання. Відповідно, метод – це засіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння (пізнання) дійсності [64].

У методиці викладання географії особистісно-орієнтований підхід реалізується через диференціацію завдань, коли учні отримують завдання різного рівня складності залежно від їхніх знань; інтерактивні методи, а саме використання дискусій, проєктів і кейс-методів, що дозволяє учням брати активну участь у навчальному процесі та висловлювати власні думки; практичну спрямованість, що пов'язує теоретичні знання з реальним життям.

Основною ідеєю Концепції Нової української школи (НУШ) є впровадження компетентнісного підходу до навчання, як вже було згадано раніше. Сучасні методи навчання, що відповідають принципам НУШ, спрямовані на стимулювання активної участі учнів у навчальному процесі, заохочуючи їх до інтелектуальної та практичної діяльності під час уроків.

Серед численних класифікацій методів навчання особливе місце займає поділ за рівнем активності та самостійності учнів. Умовно методи можна поділити на пасивні та активні. Традиційно в освітніх закладах переважали пасивні методи, за яких учитель відігравав центральну роль, а учні виконували роль слухачів, діючи за чіткими вказівками педагога.

Відповідно до вимог НУШ, сучасний урок має бути насичений активними методами навчання, які сприяють демократичному стилю взаємодії. За умови професійного застосування таких методів можна досягти трьох ключових освітніх завдань: залучення учнів до активної участі в уроці; стимулювання ініціативності учнів у процесі навчання; фасилітація, коли вчитель поєднує ролі наставника, лідера та учасника освітнього процесу [43].

Дидактичні принципи особистісно-орієнтованого навчання географії забезпечують гнучкість і адаптивність навчального процесу. Першим і основним принципом є індивідуалізація та диференціація, що передбачає врахування рівня підготовки, здібностей і темпу навчання кожного учня. Наприклад, під час вивчення теми кліматичних зон учитель може запропонувати одним учням аналізувати кліматичні діаграми, тоді як інші досліджуватимуть вплив клімату на економічну діяльність регіону. Другий принцип – суб'єктність учня – робить його

активним учасником освітнього процесу. Це досягається через залучення до дослідницької діяльності, як-от створення карт чи аналіз географічних даних. Принцип контекстуальності забезпечує зв'язок теоретичних знань із реальним життям, що дозволяє учням застосовувати отримані знання в практичних ситуаціях, наприклад, розробляючи пропозиції щодо вирішення екологічних проблем.

Рефлексивність як принцип сприяє розвитку самосвідомості учнів через аналіз власного навчального досвіду, що допомагає їм оцінювати свої досягнення та визначати напрями для вдосконалення. Нарешті, демократичність взаємодії передбачає, що вчитель виступає фасилітатором, створюючи умови для співпраці та самовираження учнів, а не авторитарним керівником [35].

Психолого-педагогічні засади особистісно-орієнтованого навчання географії відіграють важливу роль у створенні сприятливого середовища для розвитку учнів. Мотивація є основою для залучення учнів до активної участі в навчанні. Цього можна досягти через використання інтерактивних методів – дискусії, кейс-методи чи проєктну діяльність. Наприклад, завдання зі створення проєкту сталого розвитку регіону може мотивувати учнів завдяки його практичній значущості. Рефлексія дозволяє учням аналізувати власний досвід, оцінювати свої успіхи та визначати зони зростання. Наприклад, після виконання групового проєкту з аналізу економічного потенціалу регіону учні можуть обговорити, які навички вони розвинули та що потребує вдосконалення.

Розвиток самостійності є ще однією важливою засадою, що реалізується через проблемно-пошукові завдання, такі як самостійне дослідження причин деградації ґрунтів чи планування туристичного маршруту. Емоційна підтримка з боку вчителя створює психологічно комфортне середовище, де учні відчувають безпеку для самовираження, що особливо важливо під час обговорення складних географічних проблем, таких як екологічні кризи [22].

Особистісно-орієнтоване навчання географії має тісний взаємозв'язок із формуванням ключових компетентностей, визначених Концепцією НУШ.

Географія як навчальний предмет сприяє розвитку громадянської компетентності через аналіз глобальних і локальних проблем (зміна клімату). Соціальна компетентність розвивається через групові проєкти та дискусії, які вчать учнів співпраці, комунікації та вирішення конфліктів. Екологічна компетентність формується завдяки завданням, спрямованим на аналіз впливу людської діяльності на довкілля, що сприяє вихованню екологічної свідомості. Культурна компетентність формується через вивчення географії народів і культур світу, що сприяє вихованню толерантності та поваги до різноманітності [43].

Ключовою умовою ефективного впровадження даного підходу є створення сприятливого навчального середовища. Воно характеризується атмосферою взаємоповаги, відкритості та підтримки, що дозволяє учням почуватися комфортно та безпечно висловлювати власні думки. Вчитель у цьому контексті виступає фасилітатором, який не лише передає знання, а й створює умови для співпраці та діалогу. Наприклад, під час вивчення географічних тем, таких як глобальні екологічні проблеми, учитель може організувати дискусію, де кожен учень має можливість висловити свою позицію, не боячись критики. Така атмосфера сприяє розвитку впевненості в собі, комунікативних навичок і поваги до думок інших. Відкритість навчального середовища передбачає використання інтерактивних методів (групові проєкти чи рольові ігри), які дозволяють учням активно взаємодіяти один з одним і з учителем. Підтримка з боку педагога проявляється через індивідуальні консультації та створення умов для рефлексії, коли учні можуть оцінити власні досягнення та визначити напрями для вдосконалення [57].

Підбір і варіативність навчального матеріалу забезпечує адаптацію навчального процесу до рівня підготовки, інтересів і потреб учнів. Як згадувалося раніше, це може бути використання диференційованих завдань, які враховують різні рівні складності та індивідуальні особливості учнів. Наприклад, під час вивчення теми «Природні ресурси України» одним учням можна запропонувати аналізувати картографічні матеріали, тоді як інші можуть досліджувати вплив

використання ресурсів на економіку регіону чи розробляти проекти їх раціонального використання. Варіативність навчального матеріалу передбачає використання різноманітних джерел інформації, таких як цифрові карти, геоінформаційні системи (ГІС), відеоматеріали чи науково-популярні статті, що дозволяє учням обирати формати, які відповідають їхнім інтересам [23].

Щодо сучасних педагогічних технологій, то варто впроваджувати проєктну технологію. Це дозволяє учням працювати над завданнями, які мають практичну спрямованість і сприяють розвитку самостійності та творчого мислення. Діяльна технологія передбачає активну участь учнів у навчальному процесі через виконання практичних завдань, таких як створення карт, аналіз кліматичних даних чи моделювання географічних процесів. Технологія розвитку критичного мислення, зокрема через методи «аналізу проблемних ситуацій» чи «мозкового штурму», допомагає учням розвивати аналітичні здібності та формувати власну позицію щодо складних географічних питань, наприклад, причин і наслідків глобального потепління [76].

Щодо добору методів, які сприяють персоналізації навчального процесу, то варто виділити метод портфоліо, який дозволяє учням систематично документувати свої досягнення, рефлексувати над власним прогресом і визначати напрями для вдосконалення. У рамках вивчення географії учень може створити портфоліо, до якого увійдуть його проєкти, карти, аналітичні есе чи презентації на теми, такі як природні ресурси чи демографічні процеси. Індивідуальні завдання дозволяють учителю адаптувати завдання до рівня підготовки та інтересів учнів.

Дебати сприяють розвитку критичного мислення та комунікативних навичок. Під час дебатів учні вчаться аргументувати свою позицію, слухати інших і формулювати власні висновки.

Далі подані приклади ефективного застосування інтерактивних прийомів у географічних темах.

Гра «Мандрівка». Поділити учнів на групи та дати їм завдання. Завдання першій команді: «Уявіть собі, що ваш клас виграв подорож по Індійському

океану. Складіть розповідь про свої мандри (на 2-3 хв.)». Завдання другій команді: «Ваша мандрівка проходить по річці Ніл. Які враження від цієї подорожі?».

Гра «Склади кросворд». За поданими словами треба скласти кросворд до теми «Гідросфера».

Гра «Музичний ринг». Кожна команда за 1 хвилину готує якомога більшу кількість пісень, у яких вживається поняття, що стосується теми «Гідросфера» (озеро, річка, море, затока, протока або географічні назви цих об'єктів).

Гра «Раз, два, три». Починаю лічити: «Один, два, три – море назви», а учні повинні назвати море. Потім гра продовжується, але вже називається інше поняття. Наприклад «Один, два, три – річку назви».

Гра «Картографічна». До дошки виходять по два учні з кожної команди. За 1 хвилину їм треба з'ясувати, які річки, озера, моря зображено на частині контурної карти.

Гра «Бліц-запитання» (для капітанів). Капітанам команд ставлять по 5 запитань, на які вони мають швидко відповісти:

- Найбільша річка на Землі... (Ніл з Кагерою).
- Найбільший океан... (Тихий).
- Найглибша океанічна западина світу...(Маріанський жолоб).
- Найглибше озеро світу... (Байкал).
- Найбільше за площею озеро... (Каспійське).
- Найбільше прісне озеро на Землі... (Верхнє).
- Прилад для вимірювання глибини морів... (ехолот).
- Найхолодніший океан на Землі... (Північний Льодовитий).
- Найсолоніше море світу... (Червоне).
- Річок немає на материку... (Антарктида).

Підсумки уроку. Команда, яка отримала більше круглих жетонів-балів, стає переможцем і нагороджується прапорцем з написом «Команді – переможцю уроку». Учні, які отримали найбільшу кількість геометричних жетон-балів,

відповідно посідають перше-третє місця і нагороджуються медалями та призначаються асистентами вчителя для вивчення наступної теми. У процесі гри ставляться завдання, що мають проблемний характер і містять суперечності. Це сприяє пошуку оригінальних рішень і характеризується винахідливістю. Така активна дія школяра активізує діяльність розумових процесів (логічне судження, припущення, узагальнення, аналіз), поглиблює і систематизує знання (основні ідеї, гіпотези, факти як доведення).

Узагальнюючі уроки великих тем з курсу «Загальна географія» в 6 класі проводяться у формі гри-подорожі. Це урок-подорож «Земля у космічному просторі».

Повідомляється тема уроку і пропонується учням здійснити подорож у космос, але для цього потрібно знати космічні коди планет та зірок, правильно відповідати на запитання, виконати творчі завдання.

Кожний мандрівник отримує картку з іменним кодом (прізвищем), у якій записуватимуться відповіді. За кожну правильну відповідь дається один бал-зірка, який діти позначають у своїй картці. За кількістю зібраних зірок було виявлено найкращих мандрівників.

Початок космічної подорожі. Готовність екіпажу до старту. На дошці пишемо назви 5 понять: «Всесвіт», «планети», «зорі», «комети», «Сонце».

Пропонується у парі з сусідом по парті провести взаємоперевірку своїх знань (за 2 хвилини) і поставити у картці оцінку-залік: скільки правильних відповідей – стільки зірок у картці.

Гра «Знак питання». Всі готові до старту, але на пульті загорівся сигнал запитання. Ще одне випробування для мандрівників. Називаються слова, а учні відповідають на запитання: «Що таке?», «Хто такий?».

- Сонце (зірка) Каденюк (космонавт);
- Стрілець (сузір'я) Комета (небесне тіло);
- Астероїд (небесне тіло) Орбіта (шлях Землі);
- Екватор (умовна лінія) Місяць (супутник);

Гра «Космічний код». В учнів є ще одна перешкода. Щоб потрапити всередину, треба знати космічний код, а для цього необхідно розшифрувати незрозумілі слова.

- СІТЕВСВ (Всесвіт);
- ОІРЗ (Зорі);
- ЦНОЕС (Сонце);
- ЕААПТНЛ (планета).

Гра «Космічні фантазії». Настав час відпочити й послухати цікаві історії – космічні сни «Як я мандрував Всесвітом». Слово надається учасникам уявних подорожей, які зачитують свої історії про подорожі на Марс, Місяць тощо.

Гра «Краєвиди Всесвіту». Мандрівка підходить до кінця. І тому учням пропонується подивитися в ілюмінатори нашого зорельоту (дітям показуються картинки, малюнки, фотоальбоми, фотознімки). Що ж ви бачите у космосі?

- Місяцехід (побував на поверхні Місяця).
- Зворотний бік Місяця (фотознімок зроблено із супутника).
- Космічна станція (фотознімок станції, яка працює в космосі).
- Телескоп (прилад, за допомогою якого спостерігають за зоряним небом).

За правильну відповідь діти отримують один бал-зірку.

Після «повернення на Землю» підбиваються підсумки космічних мандрів і проводимо нагородження кращих знавців цієї теми. І місце – Велика зірка з присвоєнням звання асистента вчителя. II місце – Середня зірка. III місце – Мала зірка [11].

У процесі навчання люди сприймають інформацію по-різному, і це залежить не від їхніх здібностей, а від індивідуального стилю сприйняття. У педагогічній психології виділяють три основні стилі навчання: візуальний, аудіальний і кінестетичний. Розуміння свого переважаючого стилю навчання має значення не лише в школі чи виші, а й у професійному розвитку, на курсах чи в повсякденному житті.

Тож існує три основні стилі навчання:

1) Візуальний стиль зосереджений на зоровому сприйнятті інформації. Учні з таким стилем краще засвоюють матеріал через зображення, діаграми, схеми, графіки чи кольорові позначки, ніж через усні пояснення.

2) Аудіальний стиль передбачає сприйняття інформації через слух. Такі учні ефективно засвоюють матеріал під час лекцій, прослуховування подкастів, участі в дискусіях чи слухання усних пояснень. Вони часто запам'ятовують інтонації та конкретні формулювання.

3) Кінестетичний стиль базується на навчанні через практичну діяльність. Для таких людей важливо фізично взаємодіяти з матеріалом – щось створювати, експериментувати чи вчитися через спроби та помилки, а не лише через теоретичні пояснення [69].

Якою ж є роль учителя у реалізації методичних рішень? Перш за все, педагог виступає як фасилітатор та ментор. Учитель-фасилітатор у контексті особистісно-орієнтованого підходу до освіти – це педагог, який зосереджується на створенні відкритої та підтримувальної атмосфери, приділяючи особливу увагу емоціям, почуттям і переживанням учнів. Він заохочує їх за досягнення, виявляє довіру до їхніх здібностей і потенціалу, а також демонструє емпатію, розуміючи їхні дії та вчинки.

Фасилітація являє собою особливий стиль управління педагогічним процесом, який поєднує ненав'язливе керівництво з підтримкою самоорганізації учнів. Цей підхід не передбачає директивного контролю, а натомість сприяє створенню умов для ефективної групової взаємодії, співпраці та спільної діяльності. Фасилітація виступає одночасно як процес, спосіб організації та інструмент, що забезпечує продуктивну колективну роботу та сприяє розвитку ініціативності учнів [29].

Ментор в освітньому контексті – це людина, яка співпрацює з класом і виконує низку обов'язків, пов'язаних із педагогічною діяльністю, маючи час і натхнення для активної участі в менторстві. Зазвичай ментор не викладає предмети, а виконує роль класного керівника.

У початковій школі ментор – це людина, яка виявляє потенціал і здібності дитини, інформує батьків про те, як розвивати сильні сторони їхньої дитини, дає поради щодо їх підсилення та ефективного розвитку.

Ось кілька рис, необхідних ментору для виконання своїх обов'язків:

- Навичка активного слухання. Ментор має вміти вислухати й зрозуміти, чого прагне дитина та що її турбує.
- Критичне мислення та гнучкість. Здатність аналізувати й оцінювати інформацію, адаптуючись до змін.
- Експертність і досвід роботи з дітьми певного віку.
- Комунікабельність.
- Організаторські здібності. Ментор часто планує екскурсії, перерви, подорожі тощо.
- Дисциплінованість.
- Здатність доносити інформацію зрозуміло. Вміння пояснювати так, щоб усі зрозуміли.
- Вміння визначати цілі разом із дітьми та оцінювати їхню мотивацію. Спільне планування та аналіз бажань і прагнень учнів [75].

Не менш значущою є рефлексивна компетентність педагога, яка передбачає здатність до постійного самовдосконалення, аналізу власної професійної діяльності та прийняття зважених рішень для підвищення якості освітнього процесу.

Ключовими елементами рефлексивної компетентності є критичне мислення, самоконтроль, а також уміння аналізувати власні дії та поведінку. Важливу роль відіграє саморефлексія, що дозволяє вчителю свідомо оцінювати ефективність застосовуваних методів навчання та сприйняття учнями навчального матеріалу.

Рефлексивна компетентність також передбачає дотримання професійної етики й стандартів та прагнення до безперервного професійного зростання. Вона включає регулярну участь у семінарах, тренінгах, майстер-класах і конференціях,

самостійне вивчення науково-педагогічної літератури та впровадження інноваційних підходів у педагогічну практику [73].

Все більшого значення набуває індивідуальна освітня траєкторія. Це персоналізований шлях розвитку здібностей, особистісних якостей і психічних процесів учня, заснований на принципі дитиноцентризму. Даний підхід спрямований на створення сприятливих умов для навчання й розвитку кожної дитини, адаптуючи навчальний процес до її потреб, інтересів і можливостей. Процес формування включає діагностику, під час якої визначаються рівень знань, інтереси та здібності учня. Далі розробляється персональний план навчання з урахуванням цілей і темпу дитини. На етапі реалізації застосовуються відповідні методи, матеріали та технології. Прогрес учня регулярно оцінюється, а траєкторія коригується за потреби. Це дозволяє учням розвиватися унікально, з урахуванням їхніх сильних сторін та інтересів.

Особливо це важливо під час війни, оскільки багато учнів не можуть відвідувати школу фізично чи навіть дистанційно, перебуваючи в різних регіонах або за кордоном. Індивідуальна освітня траєкторія забезпечує гнучкість, дозволяючи адаптувати навчання до унікальних обставин кожної дитини – місця перебування, доступу до ресурсів, психоемоційного стану. Це допомагає підтримувати неперервність освіти, враховувати освітні втрати, спричинені війною, і створювати персоналізований підхід, що сприяє мотивації та ефективному засвоєнню знань [18].

Особистісний підхід у навчанні передбачає врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів. Розглянемо приклад фрагменту заняття з географії для 7 класу на тему «Океани».

Під час вивчення даної теми можна застосовувати прийом «Ажурна пилка», що дає змогу учням працювати разом, щоб засвоїти велику кількість інформації про океани земної кулі за короткий проміжок часу. Це заохочує учнів допомагати один одному – вчитися навчаючи.

Щоб підготувати учнів до уроку, слід добирати необхідний для уроку матеріал і готувати індивідуальний інформаційний пакет (матеріал підручника, додаткові матеріали).

Готуються таблички з кольоровими позначками. Присутніх треба поділити на «домашні» групи – їх буде 5 за кількістю океанів. У кожній групі всі мають різні кольорові позначки: перша – червону, друга – синю, третя – зелену, четверта – жовту, п'ята – фіолетову. Кожен учень знає, хто входить до його «домашньої» групи, тому що її члени будуть збиратися пізніше.

Пропонується присутнім розділитися за своїми «кольоровими» групами. Роздаються пакети з інформацією кожній групі. Група читає і обговорює свій матеріал та стає експертом з цього питання за визначений час (для цього використовується весь урок, тому що матеріал складний і великий за обсягом).

Перед учнями кожної групи ставиться завдання такого змісту:

- а) прочитайте і обговоріть пакет ваших матеріалів;
- б) запитайте один в одного, аби переконатися, що кожен розуміє матеріал;
- в) прийміть рішення щодо важливих моментів, яких ви навчите свою «домашню» групу.

На наступному уроці учням пропонується повернутися «додому». Кожен має поділитися інформацією, яку він почув в експертній групі, з членами своєї «домашньої» групи. У «домашніх» групах має бути по одній з експертних груп. Отже, коротко техніка містить такі етапи:

1. Обирається тема.
2. Надається початкова інформація.
3. Створюються «домашні» групи.
4. Визначаються експертні групи.
5. Скликаються ще раз «домашні» групи.

Використання інтерактивних форм дає змогу: створити комфортне середовище для навчання, підвищити ефективність засвоєння знань завдяки мотивації та активізації сприйняття, орієнтувати на практичну діяльність,

систематизувати знання, розвивати творчий потенціал учня і формувати стійкий пізнавальний інтерес до географії [11].

Приклад диференційованих завдань з географії на тему «Населення світу» (для учнів різного рівня підготовки).

Для учнів із початковим рівнем підготовки завданням може бути назвати три регіони світу з високою густотою населення і три – з низькою. Позначте їх на контурній карті. Метою виступає ознайомлення з основними поняттями, розвиток навичок роботи з картою. Учитель надає контурну карту з частково позначеними регіонами та список прикладів.

Для учнів із середнім рівнем підготовки вже може бути складніше завдання: скласти таблицю «Фактори розселення населення» та вказати регіон світу, рівень густоти населення, основні причини (клімат, економіка, природні ресурси). В даному випадку, метою є розвиток умінь узагальнювати інформацію, працювати з картою та підручником. Для цього учитель надає шаблон таблиці та підказки (наприклад, «Густота в пустелях низька через брак води»).

Учні із високим рівнем підготовки можуть дослідити, як міграція впливає на густоту населення в Європі. Для цього можна обрати одну країну і описати, як приплив мігрантів змінює демографічну ситуацію, економіку чи культуру. Підготувати короткий текст (5-7 речень). Мета: розвиток аналітичного мислення, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, застосовувати знання на практиці. Для виконання завдання учитель рекомендує джерела (підручник, статистичні сайти) і критерії оцінки (чіткість аргументів, логіка, використання фактів) [11].

Тож, особистісно-орієнтований підхід у навчанні є основою сучасної методичної системи і ставить у центр уваги індивідуальні потреби, інтереси, здібності та темп розвитку кожного учня. Основні методичні положення включають діагностику рівня знань і особливостей учнів, розробку індивідуальних освітніх траєкторій, застосування диференційованих завдань і гнучких методів навчання (проектна діяльність, групова робота, інтерактивні

методи). Важливу роль відіграє рефлексивна діяльність учителя, яка передбачає аналіз ефективності викладання, самоконтроль і коригування підходів.

Перспективи розвитку методичної системи зосереджені на посиленні індивідуалізації навчання та інтеграції сучасних технологій. Рекомендації щодо подальшого вдосконалення методичної системи з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу включають, перш за все, розширене використання цифрових технологій для полегшеного засвоєння інформації учнями; гнучкість навчальних програм, що сприяє формуванню індивідуальних освітніх траєкторій. Під час війни важливим є психоемоційний аспект, відповідно, рекомендується залучати психологів та проводити тренінги для вчителів, щоб вони могли ефективно підтримувати школярів, виявляти їхні потреби та адаптувати методи викладання, що відповідає принципам особистісно-орієнтованого підходу. Іншою рекомендацією є організація регулярних семінарів, вебінарів і курсів підвищення кваліфікації для педагогів (допоможе опанувати нові методики). Рекомендується впроваджувати регулярні опитування учнів та вчителів для оцінки ефективності методів навчання. Це дозволяє коригувати методичну систему, враховуючи індивідуальні відгуки [31].

Ефективна реалізація особистісно-орієнтованого підходу вимагає використання інтерактивних методів навчання, таких як «Ажурна пилка», ігрові форми (наприклад, урок-подорож «Земля у космічному просторі»), а також диференційованих завдань, адаптованих до рівня підготовки учнів.

Запропонований конструктор уроків географії враховує індивідуальні особливості здобувачів освіти, їхні когнітивні стилі (візуальний, аудіальний, кінестетичний) та суб'єктивний досвід, що сприяє підвищенню мотивації, розвитку критичного мислення й формуванню ключових компетентностей. Особлива увага приділена ролі вчителя як фасилітатора та ментора, який створює підтримувальне освітнє середовище, заохочує ініціативність і співпрацю.

Важливим елементом є рефлексивна компетентність педагога, що передбачає аналіз власної практики та впровадження інноваційних методик.

Перспективи подальшого розвитку методичної системи включають інтеграцію цифрових технологій, розширення індивідуальних освітніх траєкторій та посилення психоемоційної підтримки учнів, особливо в умовах війни.

ВИСНОВКИ

1. Особистісно-орієнтоване навчання набуло популярності в кінці ХХ століття і засноване на гуманістичних принципах, що враховують унікальність кожної дитини. Вчені, як-от К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл, та український просвітитель Григорій Сковорода, наголошували на важливості розвитку природних здібностей учнів. Методики Ж.-Ж. Руссо, І. Г. Песталоцці, А. Дістервега, М. Монтесорі акцентували увагу на індивідуальності, свободі та природовідповідності освіти.

Сучасний підхід включає врахування індивідуальних потреб учнів, їх досвіду, самореалізації, співпрацю між учителем і учнем, демократизацію та гуманізацію навчального процесу. Основні цілі – розвиток пізнавальних здібностей, мотивації до самопізнання й адаптації до змін. Особистісно-орієнтоване навчання фокусується на формуванні гармонійної, самодостатньої особистості як головної мети освітнього процесу.

2. Особистісно орієнтоване навчання спрямоване на розвиток унікальності та потенціалу кожної особистості, формування її самосвідомості, самореалізації та гуманності. Воно базується на співпраці між учителем і учнем, довірі до творчих сил дитини та наданні свободи вибору. Основою цього підходу є створення розвивального середовища, емпатія, відвертість і безумовно позитивне ставлення до учня, що сприяє його інтелектуальному, творчому та моральному розвитку. Виховання патріотизму і громадянської позиції є важливими аспектами особистісно орієнтованого підходу, особливо в умовах сучасних викликів в Україні.

3. Нова українська школа – це освітня реформа, спрямована на створення сучасного середовища, що враховує індивідуальні потреби учнів. В основі лежить особистісно-орієнтований підхід, який підтримує саморозвиток, творчість та активне навчання. Учитель стає наставником, допомагаючи учням самостійно здобувати знання, а учні вчаться взаємодіяти, висловлювати ідеї та реалізовувати власний потенціал через різноманітні форми і методи роботи.

4. Профілізація навчання допомагає учням визначитись із майбутньою спеціальністю через зв'язок шкільних предметів із професіями. Вона передбачає врахування інтересів учнів, діагностику їхніх здібностей і організацію спеціальних курсів (пропедевтичних, пробних та орієнтувальних). Важливими є підтримка вчителів, психологів та батьків, а також інтерактивні методи, які сприяють самовизначенню, розвитку творчості та усвідомленому вибору професії.

5. Особистісно-орієнтоване навчання сприяє розвитку індивідуальних здібностей учнів через впровадження освітнього процесу, що враховує їхні інтереси, потреби та цінності. Важливу роль відіграє моделювання уроків із використанням інноваційних та інтерактивних технологій, які активізують пізнавальну діяльність і мотивацію. Такий підхід включає варіативність змісту уроку, проблемні ситуації та співпрацю в колективі. Інтерактивне навчання допомагає учням розвивати критичне мислення, навички роботи в команді та громадянську активність.

6. Інтерактивні методи навчання, такі як прийом «Ажурна пилка», ігрові завдання та моделювання уроків, сприяють глибшому засвоєнню знань, розвитку творчості та підвищенню мотивації учнів. конструктор уроків географії враховує індивідуальні особливості здобувачів освіти, їхні когнітивні стилі (візуальний, аудіальний, кінестетичний) та суб'єктивний досвід, що сприяє підвищенню мотивації, розвитку критичного мислення й формуванню ключових компетентностей. Особлива увага приділена ролі вчителя як фасилітатора та ментора, який створює підтримувальне освітнє середовище, заохочує ініціативність і співпрацю.

Перспективи подальшого розвитку методичної системи включають інтеграцію цифрових технологій, розширення індивідуальних освітніх траєкторій та посилення психоемоційної підтримки учнів, особливо в умовах війни.

Отже, особистісно орієнтоване навчання – це не лише формування вчителем творчої та комфортної атмосфери, а й чітко структурована діяльність, яка постійно враховує індивідуальний досвід учня, визнаючи його унікальність і

самобутність. Такий підхід передбачає, що як педагоги, так і учні сприймають кожну людину як особистість із власними цінностями, а не як інструмент для досягнення цілей. Це вимагає готовності приймати кожного таким, яким він є, і визнавати його право на індивідуальність [85].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : Науково-метод. посібник. К.: ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Блог вчителя біології Тарасюк Любові Іванівни. Особистісно зорієнтоване навчання на уроках біології в 9-му класі. URL: https://ivanivnatarasyuk.blogspot.com/p/blog-page_9.html?m=1 (дата звернення: 01.04.2025).
3. Бондаревська Є.В. Сенс і стратегія особистісно-орієнтованого навчання. *Педагогіка*. Київ, 2001. №1. С. 17-24.
4. Бондаренко Ю.О. Ідея природовідповідного виховання в педагогіці А. Дістервега. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 15 (25). С. 80-83. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30419> (дата звернення: 18.03.2025).
5. Веремчук А. Сучасний вимір педагогічної освіти: креативний підхід. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*. 2020. Том 1. № 29. С. 253-258. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/29.209321> (дата звернення: 19.03.2025).
6. Вікіпедія. Географічна освіта в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 19.03.2025).
7. Всеосвіта. Впровадження STEM-освіти в навчальний процес. Переваги та перспективи розвитку. URL: <https://vseosvita.ua/library/vprovadzhenia-stem-osvity-v-navchalnyi-protses-perevahy-ta-perspektyvy-rozvytku-577084.html> (дата звернення: 01.06.2025).
8. Всеосвіта. Особистісно-орієнтований підхід як важлива умова ефективності процесу навчання. URL: <https://vseosvita.ua/library/osobistisno-orientovaniy-pidhid-ak-vazлива-umova-efektivnosti-procesu-navcanna-533017.html> (дата звернення: 19.03.2025).

9. Всеосвіта. Реалізація принципу дитиноцентризму в умовах НУШ. URL: <https://vseosvita.ua/library/realizacia-principu-ditinocentrizmu-v-umovah-nus-183170.html> (дата звернення: 25.03.2025).

10. Всеосвіта. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітньому процесі Нової української школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/subiekt-subiektna-vzaiemodiia-v-osvitnomu-protsesi-novoi-ukrainskoi-shkoly-889258.html> (дата звернення: 19.03.2025).

11. Всеосвіта. Сучасні підходи до процесу навчання географії. URL: https://vseosvita.ua/library/roboata-na-temu-sucasni-pidhodi-do-procesu-navcanna-geografii-237291.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 01.04.2025).

12. Всеосвіта. Як створити електронний урок. URL: <https://vseosvita.ua/c/instructions/post/95139> (дата звернення: 01.06.2025).

13. Герт Г. Індивідуальність та індивідуалізація людини. *Психологічні науки*. 2008. С. 11-29.

14. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. С. 376.

15. Грущенко С. І. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності. Харків : ХНПУ, 2019. 40 с. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/biblioteka/motyvatsiya_yak_faktor.pdf (дата звернення: 19.03.2025).

16. Губар О. М. Особистісно орієнтований підхід як один з принципів створення сприятливих умов для забезпечення прав та можливостей осіб з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі. Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ: збірник науково-методичних матеріалів конференції, м. Житомир, 15 трав. 2019 р. / Житомир. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=82> (дата звернення: 23.03.2025).

17. Гуменюк А. В. Особистісно-орієнтований підхід як основна стратегія організації інклюзивного освітнього середовища. Житомирщина педагогічна. 2021. Вип. 22. URL: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2021/06/8.->

[%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA-%D0%90.%D0%92.-100.pdf](#)(дата звернення: 18.03.2025).

18. Державна служба якості освіти України. Індивідуальна освітня траєкторія: запитання й відповіді для директора школи. URL: <https://sqe.gov.ua/individualna-osvitnya-traiektoriya/> (дата звернення: 03.06.2025).

19. Єдина школа. Система «Єдина школа» для закладів освіти. URL: <https://eschool-ua.com/#/>(дата звернення: 02.04.2025).

20. Запотоцький С. П., Карпюк Г. І. та ін. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/863/86384/Geografiya_6-9_kl_Zapotockij_S_P_ta_in_.pdf(дата звернення: 28.03.2025).

21. Знайшов. Як можна забезпечити особистісно-орієнтований підхід в освітньому процесі? URL: https://znayshov.com/News/Details/Yak_mozhna_zabezpechyty_osobystisno_orientovanyi_pidkhid_v_osvitnomu_protsesi (дата звернення: 27.03.2025).

22. Кайдалова Л. Теоретичні та методологічні аспекти особистісно-орієнтованого навчання. С. 1-4. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2923/1/1.pdf> (дата звернення: 19.03.2025).

23. Кизенко В. І. Варіативний компонент змісту освіти в основній і старшій школі: теорія і практика : монографія. Київ: Видавничий дім «Слово», 2018. 405 с.

24. Козак Л. Особистісно-орієнтоване навчання: ретроспективний аналіз. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2003. С. 113-117. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1604/1/L_Kozak_NPO_2003_2_GI.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

25. Кондрашова Л.В. Професійне становлення студентів в умовах креативного підходу до організації освітнього процесу вищої педагогічної школи. Професійне становлення особистості: проблеми й перспективи : матер. V міжнародж. наук.-практ. конф. Хмельницький, 2009. С. 101-105.

26. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О. М. Топузова та канд. пед. наук О. Ф. Надтоки. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 56 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/koncept_2018.pdf (дата звернення: 01.06.2025).

27. Концепція профільного навчання в старшій школі. Освітній портал Педпреса. URL: <http://pedpresa.com.ua/blog/kontsepsiya-profilnoho-navchannya-u-starshij-shkoli.html> (дата звернення: 01.06.2025).

28. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. К. : Пед. думка, 2009. 520 с.

29. Медична діагностика. Фасилітація у педагогіці і психології – принципи і правила. URL: <https://zdorovie.in.ua/fasilitaciya-v-pedagogike-i-psixologii-principy-i-pravila/#:~> (дата звернення: 03.06.2025).

30. Мельничук М. М. Допрофільна підготовка учнів як важлива передумова профільного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, серія Педагогіка, соціальна робота*. 2011. Вип. 21. С. 113-115. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5924/1/pdf> (дата звернення: 29.03.2025).

31. Методичні рекомендації щодо планування навчально-методичної роботи на 2023-2024 н.р. URL: https://fmi.chnu.edu.ua/media/sg3a2x5q/metodychni_rekomendatsii_cherven_2023.pdf (дата звернення: 03.06.2025).

32. На Урок. Гуманізація освітнього процесу як один з напрямків подолання мобінгу, булінгу та кібербулінгу в учнівському середовищі. URL: <https://naurok.com.ua/gumanizaciya-osvitnogo-procesu-yak-odin-z-napryamkiv-podolannya-mobingu-bulingu-ta-kiberbulingu-v-uchnivskomu-seredovischi-431668.html> (дата звернення: 19.03.2025).

33. На Урок. Дитиноцентризм як головний маркер освітнього процесу в Новій українській школі. URL: <https://naurok.com.ua/ditinocentrizm-yak-golovniy->

[marker-osvitnogo-procesu-v-noviy-ukra-nskiy-shkoli-273710.html](https://naurok.com.ua/marker-osvitnogo-procesu-v-noviy-ukra-nskiy-shkoli-273710.html)(дата звернення: 25.03.2025).

34. На Урок. Конструктор сучасного уроку. URL: <https://naurok.com.ua/konstruktor-suchasnogo-uroku-150529.html> (дата звернення: 01.06.2025).

35. На Урок. Особистісно-орієнтоване навчання – один із важелів у формуванні сучасної особистості. URL: <https://naurok.com.ua/osobistisno-orientovane-navchannya---odin-iz-vazheliv-u-formuvanni-suchasno-osobistosti-210895.html> (дата звернення: 02.06.2025).

36. На Урок. Особистісно-орієнтоване навчання і його роль у роботі «Нової української школи». URL: <https://naurok.com.ua/osobistisno-orientovane-navchannya-i-yogo-rol-u-roboti-novo-ukra-nsko-shkoli-73056.html>(дата звернення: 25.03.2025).

37. На Урок. Особистісно-орієнтований підхід – шляхи реалізації. URL: <https://naurok.com.ua/osobistisno-orientovaniy-pidhid-shlyahi-realizaci-dopovid-175821.html> (дата звернення: 30.03.2025).

38. На Урок. Патріотичне виховання в процесі вивчення географії. URL: <https://naurok.com.ua/patriotichne-vihovannya-v-procesi-vivchennya-geografi-58128.html>(дата звернення: 23.03.2025).

39. На Урок. Формування в учнів національного світогляду та активної громадянської позиції на уроках географії. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-v-uchniv-nacionalnogo-svitoglyadu-ta-aktivno-gromadyansko-pozici-na-urokah-geografi-77966.html>(дата звернення: 23.03.2025).

40. Надтока О. Ф. Перспективи розвитку методики навчання географії на основі особистісно зорієнтованого навчання. *Український педагогічний журнал*. 2015. №2. С. 125-135. URL: https://studwood.net/2386048/pedagogika/perspektivi_rozvitku_metodiki_navchannya_geografiyi_na_osnovi_osobistisno_zoriyentovanogo_navchannya(дата звернення: 28.03.2025).

41. Освіта.ua. «Нова українська школа»: що це таке і які успіхи?URL: <https://osvita.ua/blogs/91140/>(дата звернення: 25.03.2025).

42. Павленко О., Мокляк В. Специфіка особистісно-орієнтованого навчання іноземним мовам. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 80. С. 94-100. DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278224> (дата звернення: 18.03.2025).

43. Паршукова Л.М., Паршуков С.В., Голуб Н.В. Новітні методи та підходи до навчання в Новій українській школі. *Інноваційна педагогіка*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2023. Вип. 56. Т. 2. С. 22-25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.4> (дата звернення: 02.06.2025).

44. Педагогічні погляди Г.Г. Сковороди / За ред. О.Г. Дзевєріна. Київ, 1972. С. 33.

45. Петришин Л.Й. Теоретико-методичні основи формування креативності майбутніх соціальних педагогів : автореферат... д-р пед. наук, спец. : 13.00.05. Старобільськ : ДЗ «Луганський нац. ун-т ім. Т. Шевченка», 2015. 44 с. URL: https://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2015/04/avtoref_petrishyna_april_2015.pdf (дата звернення: 19.03.2025).

46. Пінська О. Л. Психолого-педагогічні засади організації особистісно-орієнтованого навчання майбутніх педагогів. *Педагогіка вищої та середньої освіти*. 2013. Вип. 38. С. 398-401. DOI: https://www.researchgate.net/publication/352276384_Psihologo-pedagogicni_zasadi_organizacii_osobistisno_orientovanogo_navcanna_majbutnih_pedagogiv (дата звернення: 23.03.2025).

47. Позняк І., Рагозіна О., Соколенко А. Компетентнісно-орієнтована модель уроку НУШ. 2025. URL: https://vernissage2025.blogspot.com/p/blog-page_383.html (дата звернення: 01.06.2025).

48. Поясик О. І. Особистісно-орієнтоване навчання як запорука розвитку особистості школяра. *Science and Education a New Dimension*. 2015. Вип. 38. С. 56-59. URL: <https://www.seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Poyasyk-O.-I.->

[Personality-oriented-education-as-the-key-to-the-development-of-the-personality-schoolboy.pdf](#)(дата звернення: 27.03.2025).

49. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова кабінету Міністрів України (від 23.11.2011 р. № 1392) : станом на 01 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

50. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо обчислення часу в освітньому процесі : Наказ Міністерства освіти і науки України (від 28.12.2011 р. № 1243) : станом на 23 бер. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1243736-11#Text> (дата звернення: 23.03.2025).

51. Про освіту : Закону України (від 05.09.2017 р. № 2145-VIII) : станом на 01 черв. 2025 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

52. Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (від 31.10.2011 р. № 1243) : станом на 01 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1243736-11#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

53. Про повну загальну середню освіту : Закон України (від 16.01.2020 р. № 463-IX) : станом на 01 черв. 2025 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

54. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» : Розпорядження Кабінету Міністрів України (від 14.12.2016 р. № 988-р) : станом на 01 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

55. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія. К.: ІПППО АПН України, Деміур, 1998. 160 с.

56. Український психологічний ХАБ. Когнітивні стилі. URL: <https://www.psykholoh.com/post/> (дата звернення: 23.03.2025).

57. Урок-UA. Будуючи ідеальний клас: Ключові складові успіху для навчального середовища. URL: <https://shop.urok-ua.com/news/buduyuchy-idealnyj-klas/> (дата звернення: 02.06.2025).

58. Устименко С. Ф. Психологічні аспекти гуманізації виховного процесу в школі. *Проблеми гуманізації навчально-виховного процесу у педагогічній теорії та практиці української школи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (в 3-х ч.), м. Кривий Ріг, 1996 р. / Кривий Ріг. С. 37-39. DOI: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8534> (дата звернення: 23.03.2025).

59. Учбові матеріали та реферати. Теорія особистості С. Л. Рубінштейна. URL: <http://um.co.ua/1/1-2/1-2604.html> (дата звернення: 18.03.2025).

60. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Київ: Рад. школа, 1983. Т. 1. С. 36.

61. Хейлик О. Теоретичний аналіз базових складових особистісно-орієнтованого підходу. С. 179-184. URL: <https://library.vspu.net/server/api/core/bitstreams/75c4149d-d4fc-4b25-b73d-54fe71fda6cb/content> (дата звернення: 19.03.2025).

62. Чертов В. Саморозвиток і самореалізація особистості в освітньому просторі. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735791/1/> (дата звернення: 19.03.2025).

63. Шпикова А. С. Особистісно-орієнтований підхід як основа побудови освітнього процесу у Новій українській школі. Наумовські читання : збірник тез доповідей XIX науково-методичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених, м. Харків, 23-24 лист. 2024 р. С. 226-229. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9804f0f0-3205-467e-943c-2fbccdbf72c4/content> (дата звернення: 25.03.2025).

64. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с. URL: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=23 (дата звернення: 02.06.2025).
65. Якиманська І.С. Розробка технології особистісно-орієнтованого навчання / І.С. Якиманська // Питання психології. 1995. № 2. С.31-34.
66. Gosta. Інтерактивні методи навчання: переваги та використання в сучасній освіті. URL: <https://gosta.media/nauka-ta-osvita/interaktyvni-metody-navchannia-perevahy-ta-vykorystannia-v-suchasnij-osviti/> (дата звернення: 19.03.2025).
67. IrininJournalUkraine. Майстер-клас: що це таке і як його проводити. URL: <https://irinin.com/navchannia/majster-klas-shcho-tse-take-i-yak-jogo-provoditi.html> (дата звернення: 23.03.2025).
68. Jak.bono.odessa. Пропедевтика: що таке propedevtika значення і тлумачення слова, визначення терміна. URL: <https://jak.bono.odessa.ua/articles/propedevtika-shho-take-propedevtika-znachennja-i.php> (дата звернення: 23.03.2025).
69. Learn Solutions. Стилi навчання. URL: <https://pg-group.online/try-typy-styliv-navchannya/> (дата звернення: 03.06.2025).
70. Maslow, A. H. (1954). Motivation and Personality. New York: Harper & Brothers.
71. Pidru4niki. Особистісно орієнтоване навчання. URL: https://pidru4niki.com/14810405/pedagogika/osobistisno_oryentovane_navchannya (дата звернення: 19.03.2025).
72. Reporter. Що таке компетентнісний підхід у навчанні відповідає державна служба якості освіти? URL: <https://reporter.zp.ua/shho-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity.html> (дата звернення: 23.03.2025).
73. REPORTER. Що таке рефлексивна компетентність вчителя? URL: <https://reporter.zp.ua/sho-take-refleksivna-kompetentnist-vchitelya.html> (дата звернення: 03.06.2025).

74. Rogers, C. R. (1951). Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory. Boston: Houghton Mifflin.

75. School navigator. Хто такий ментор в освіті. URL: <https://schoolnavigator.com.ua/uk/posts/khto-takyi-mentor-v> (дата звернення: 03.06.2025).

76. Stud.com.ua. Диференціація та індивідуалізація навчання. URL: https://stud.com.ua/88981/pedagogika/diferentsiatsiya_individualizatsiya_navchannya (дата звернення: 01.06.2025).

77. Stud.com.ua. Особливі освітні потреби. URL: https://stud.com.ua/87619/psihologiya/osoblivy_osvitni_potrebi (дата звернення: 23.03.2025).

78. Stud.com.ua. Позиційно-дидактична концепція. URL: https://stud.com.ua/131896/pedagogika/pozitsiyno_didaktichna_kontseptsiya (дата звернення: 18.03.2025).

79. Stud.com.ua. Особистісно-орієнтований підхід в освіті. URL: https://stud.com.ua/49829/pedagogika/osobistisno_oryentovaniy_pidhid_osviti (дата звернення: 23.03.2025).

80. Studfiles. Моделі освіти. Особистісна орієнтація освіти. URL: <https://studfile.net/preview/11954747/page:49/> (дата звернення: 01.06.2025).

81. Studfiles. Основні функції та компоненти процесу навчання. URL: <https://studfile.net/preview/> (дата звернення: 19.03.2025).

82. StudFiles. Принцип природовідповідності (Руссо, Коменський, Песталоцці) в історії педагогіки. URL: <https://studfile.net/preview/10642219/page:11/> (дата звернення: 18.03.2025).

83. Studwood. Перспективи розвитку методики навчання географії на основі особистісно зорієнтованого навчання. URL: https://studwood.net/2386048/pedagogika/perspektivi_rozvitku_metodiki_navchannya_geografiyi_na_osnovi_osobistisno_zoriyentovanogo_navchannya (дата звернення: 27.03.2025).

84. UA.FAQUKR.COM. Профілізація – це... основні поняття, напрямки, методи. URL: <https://ua.faqukr.com/3961-profilizacija-ce-osnovni-ponjattja-naprjamki-metodi.html>(дата звернення: 29.03.2025).

85. Zipro. Особистісно-орієнтований підхід як основна стратегія організації інклюзивного освітнього середовища.URL: <https://imso.zipro.net.ua/wp-content/uploads/2021/06/8.-%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA-%D0%90.%D0%92.-100.pdf>(дата звернення: 23.03.2025).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А**Специфічні риси особистісно-орієнтованого підходу [17]**

ОРІЄНТУВАННЯ НА ВЧИТЕЛЯ І ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД	
ОРІЄНТУВАННЯ НА ВЧИТЕЛЯ <ul style="list-style-type: none"> - пасивні діти - менше можливостей вибору - рішення приймає вчитель	ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД <ul style="list-style-type: none"> - активні діти - більше можливостей вибору для дітей - рішення приймаються спільно з дітьми

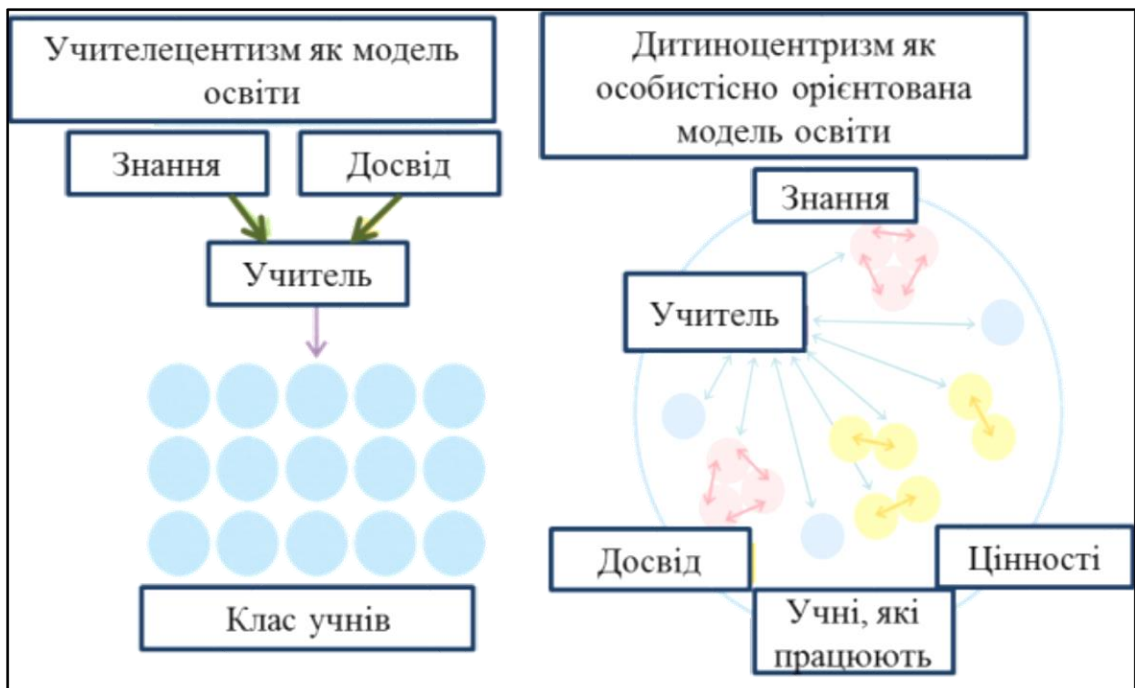
ДОДАТОК Б

Особистісно-орієнтований підхід в умовах Нової української школи

Б.1. Формула Нової української школи [9]

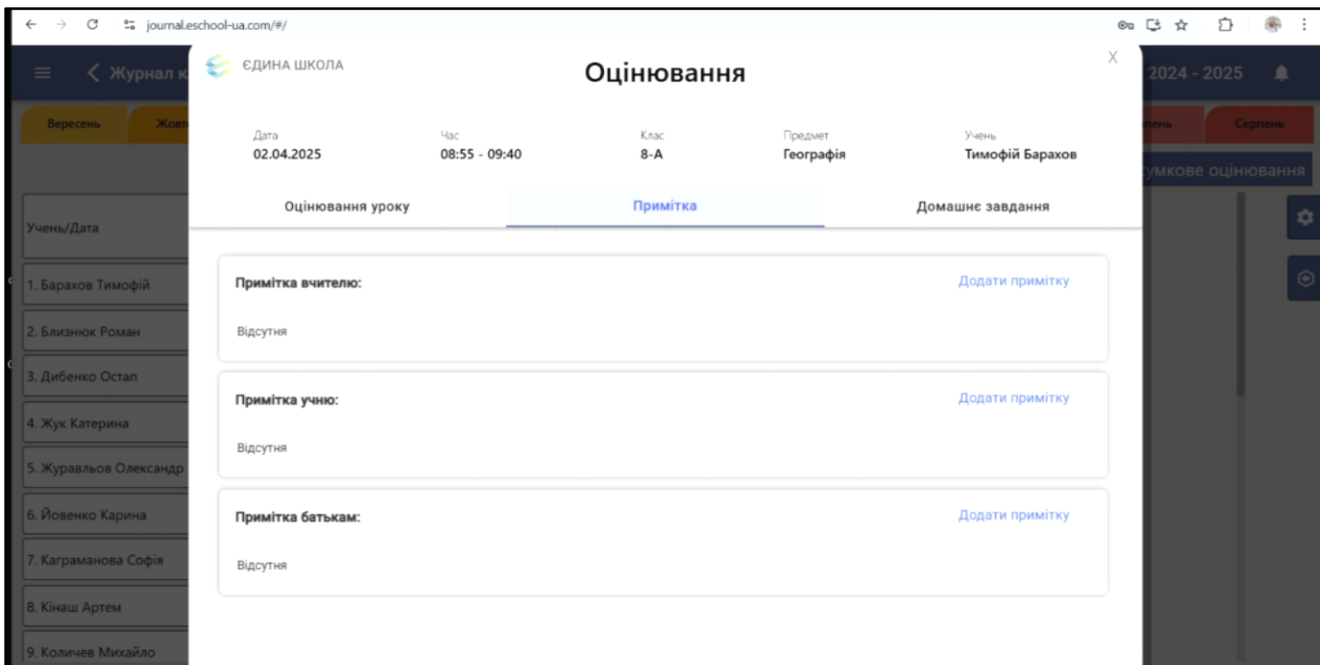
Б.2. Дитиноцентризм у Новій українській школі [33]

ДОДАТОК В

«Єдина Школа» на прикладі школи №131 в м. Києві

В.1. Оцінювання учнів

В.2. Оцінювання учнів та домашнє завдання

